

ASPECTE ALE LUPTEI ȚĂRANILOR DIN SATUL BAIJA DE FIER IMPOTRIVA EXPLOATĂRII FEUDALE DIN SECOLUL AL XVI-lea ȘI PÎNĂ LA SECULARIZAREA AVERILOR MĂNĂSTIREȘTI

de EUGENIA FLORESCU

Una din regiunile țării noastre pentru care izvoarele atestă din plin existența frământărilor țărănești în tot timpul evului mediu este Oltenia. O bogăție de documente, dintre care imensa majoritate inedite, ne permite să urmărim lupta țăranilor din satul Baia de Fier începînd cu secolul al XVI-lea — secol ce se caracterizează prin destrămarea accelerată a obștii țărănești libere, creșterea numărului de țărani dependenți și mărirea domeniului feudal prin acapararea satelor libere — și pînă la secularizarea averilor mănăstirești din anul 1863, măsură ce va rezolva într-un anumit sens problema satului de care ne ocupăm.

*
* *
*

Situat în nordul fostului județ Gorj, depinzînd actualmente de raionul Gilort din nordul regiunii Craiova, satul Baia de Fier era format, în perioada de care ne ocupăm, din trei cătune : Baia, Sohodoș și Neagra, primele două apărînd în documente și ca sate de sine stătătoare.¹ Pentru a se evita unele nedumeriri, precizez că în documentele cercetate numele „Baia“ este folosit, atît pentru a se indica numai cătunul respectiv, cît și pentru toate cele trei cătune la un loc, în acest caz fiind o prescurtare a numelui „Baia de Fier“, după cătunul Baia, care era mult mai mare decît celelalte două. În întocmirea lucrării de față, acest lucru a prezentat oarecare dificultate în urmărirea procesului de aservire a locuitorilor, trebuind să se facă distincție între momentul aservirii cătunul lui Baia și aservirea întregului sat Baia de Fier. Această delimitare s-a impus deoarece — pe de o parte — în unele documente „satul Baia“² apare ca proprietate boierească încă de la sfîrșitul secolului al XV-lea, în timp ce — pe de altă parte — în prima jumătate a secolului al XVII-lea mai exista în

¹ Termenul de „cătun“ nu era folosit pe atunci.

² Cătunul Baia.

„Baia de Fier“ proprietate țărănească liberă, care abia acum va dispărea cu totul.

Fiind situată în regiunea de munte, proprietatea satului Baia de Fier era formată în majoritate din pădure și terenuri de pășunat, în timp ce numai o mică parte din teren putea fi folosită pentru arături și cultivarea de livezi, de unde și principala îndeletnicire a locuitorilor din acest sat: creșterea vitelor.¹

Proprietatea obștească stăpînită la început în devălmășie se descompune treptat, prin procesul specific, cunoscut, de delimitare a unor loturi individuale și ieșirea acestora din stăpînire în devălmășie. Existînd libertatea de vînzare-cumpărare a loturilor, pămîntul începe să se concentreze în mîna membrilor mai înstăriți din obștii, în timp ce sătenii sărăciți sînt nevoiți să-și cîștige existența muncind pe pămînturile altora. Cu vremea, în timp ce obștea se descompune, aceștia își pierd treptat libertatea. Apare astfel o categorie de țărani aserviți, care, înmulțindu-se, vor forma clasa exploatată din orînduirea feudală, iar pe de altă parte, elementele înstărite vor forma clasa stăpînitorilor de pămînturi și de țărani dependenți.²

Urmărind documentele ce atestă destrămarea obștii și căderea în dependență a țăranilor din Baia de Fier, constatăm că în anul 1480 un anume Avram Ticuci, împreună cu frații săi Bran, Radul și Pătru, primeau întărire de la Basarab cel Tânăr pentru stăpînirea a 24 de sate, printre care și Baia,³ specificîndu-se „căci le sînt vechi ocine“.⁴ Peste patru ani, frații Bran, Radul și Pătru primesc din nou hrisov de întărire de la Vlad Călugărul pentru șapte sate din cele stăpînite și în anul 1480, printre care și Baia⁵ pentru ca, în 1502, satul Baia împreună cu muntele Micaia ce ținea de el să apară într-un hrisov de la Radu cel Mare ca fiind proprietatea a doi dintre cei trei frați de mai sus, și anume Radul și Pătru.⁶

O altă serie de documente în care apare „satul Baia“ ne pune — spre deosebire de cele de mai sus — în imposibilitatea de a aprecia dacă este vorba de cătunul Baia, ori de satul Baia de Fier. Astfel, în 1550,

¹ Datele cuprinse în *Marele dicționar geografic al României*, București, Socec, 1898, vol. I, p. 201, date apropiate de situația existentă în perioada ultimului secol la care se referă lucrarea de față, indică pentru satul Baia de Fier, format din cele trei cătune — Baia, Sohodol și Neagra — o suprafață de aprox. 11 300 ha. teren, dintre care: 5 600 pădure, 4 100 pășune, 800 livezi, 800 arătură. Satul era locuit la sfîrșitul sec. al XIX-lea de 254 familii. În legătură cu această ultimă cifră precizez că pentru a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și prima jumătate a sec. al XIX-lea, documentele originale referitoare la satul Baia de Fier menționează un număr de aprox. 240 familii.

² Pentru această problemă, a se vedea P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova — Orînduirea feudală*, Ed. Academiei R.P.R., 1964, în special cap. XII, p. 235—266.

³ E vorba de cătunul Baia.

⁴ Arh. st. București, Sect. Ist., nr. 61; *Documente privind istoria României*, veacul XIII, XIV și XV, B.T.R., Ed. Academiei R.P.R., 1953, p. 165. În original apare sub numele de „Banea“.

⁵ *Ibidem*, nr. 68; *Documente privind istoria României*, p. 181. În original apare sub numele de „Banea“.

⁶ *Ibidem*, nr. 128; *Documente privind istoria României*, B.T.R., sec. XVI, vol. I, p. 11. În original apare sub numele de „Banăia“.

Ștefan Diacul, împreună cu jupînița sa Paraschița, cumnatul său Dumitru și fiii lor au în stăpînire diferite părți de moșie în satele Baia, Polovraci, Alun și altele, asupra cărora primesc întărire domnească.¹

În anul 1571, jupînița Velioa, fiica olucerului Preda din Lîngești, avea ca zestre „din satul Baia a treia parte, de peste tot hotarul, și din Ciuperceci, cîți vecini sînt toți și un lăcaș de ațigani”², iar în 1581, jupînițele Dumitru și Mara, fiicele lui Dumitru din Birsești, vînd jupîneșei Neața și fiilor ei a treia parte din ocina lor din „satul de la Baia”.³ În anul 1583, jupîneasa Velica, făcînd schimb de moșii cu jupîneasa Cătălina, îi dă această moșia din Baia, primind în schimb moșia Cătălinei din Suici-Argeș.⁴

Un document din anul 1587 ne informează că în timpul lui Petru Cercel un număr de locuitori din Baia devin rumâni, deoarece — împreună cu alți săteni din 24 de sate din județele Gorj și Vilcea — au atacat și jefuit pe boierul Dobromir, fost mare ban în timpul primei domnii a lui Mihnea Turcitul, cînd acesta a voit să fugă peste munți în Transilvania, la înlocuirea lui Mihnea cu Petru Cercel. Nereușind să treacă munții, Dobromir s-a înapoiat și a cerut iertare lui Petru Cercel, jeluindu-se totodată împotriva sătenilor care-l jefuiseră de „haine bune, scule de aur și de argint și mîrgăritare și aspri, preț de șapte poveri”. Neputînd despăgubi pe boierul Dobromir, sătenii în cauză „și-au închinat toate ocinele lui Dobromir ban și jupaniței lui Vilae, ca să fie ei vecini jupanului Dobromir ban și jupaniței lui, Vilae, de a lor bună voie”. Cînd Mihnea Turcitul a luat a doua oară domnia, sătenii au încercat „să-și întorcă ocinele” prin judecată la divanul domnesc, dar, la intervenția boierilor Calotă, mare sulger, și Gheorghe logofăt, domnitorul le-a cerut sătenilor să plătească cele șapte poveri despăgubire fixată în timpul lui Petru Cercel, amenințîndu-i că dacă nu vor plăti vor fi trași în țepă în fața porților caselor lor. Dar sătenii „...nîcicum n-au putut să plătească această avere mai sus zisă, ci au venit toți înaintea domniei-mele de și-au închinat ocinele lor jupanului Calotă, mare sulger, și lui Gheorghe logofăt, dinaintea domniei-mele și dinaintea tuturor dregătorilor domniei-mele, de a lor bună voie, ca să fie ei vecini în veci...” — glăsuia cartea lui Mihnea Turcitul⁵. Din documente nu aflăm nici ce legătură exista între Dobromir și cei doi boieri, nici suprafața de pămînt peste care ei devin stăpîni în Baia. Cert este că de data aceasta nu poate fi vorba decît de „Baia de Fier”, din moment ce cătunul Baia era de mult aservit în întregime și nu cunoaștem pînă la această dată acte de eliberare din dependență.

¹ A.I. Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, Tg. Jiu, 1904, p. 3.

² *Documente privind istoria României*, vol. IV, Ed. Academiei R.P.R., 1952, p. 1.

³ *Ibidem*, vol. V, p. 13.

⁴ *Ibidem*, p. 110. Cătălina era soția lui Cazan, fiul lui Cazan spătarul venit din Suici în urma căsătoriei cu o jupîniță din Baia, la începutul sec. al XVI-lea. Vezi A.I. Ștefulescu, *op. cit.*, p. 3—4.

⁵ Arh. st. București, Secț. Ist., nr. 1367; *Documente privind istoria României*, vol. V, p. 336—337; A.I. Ștefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj*, Tg. Jiu, 1908, p. 270—275.

După anul 1600 începe să apară în documente numele de „Baia de Fier“ și să fie tot mai rar folosit cel de „Baia“. Astfel, un document din 1611 și altul din 1612 ne informează că jumătate din moșia din Baia de Fier a lui Cazan, soțul Cătălinei, ajunge în mâna lui Preda, mare sluger, fratele lui Cazan, pentru niște datorii neplătite.¹

În anul 1632, jumătate din satul Baia de Fier ajunge proprietatea logofătului Danciu Pîrîianu,² căruia Petrișor, împreună cu fiii săi Stan din Baia și Preda din Bîrsești (Vîlcea) îi vînd această moșie, împreună cu rumâni, pentru a plăti datoriile lui Cazan.³ În 1634, Danciu Pîrîianu mai cumpără de la Preda Bîrsescu diferite părți de ocină în Baia de Fier, cu rumâni,⁴ iar în 1636 cumpără de la fratele lui Stanciu Băiașul o jumătate de funie ce era a lui Petrișor.⁵ În anul 1637, lui Danciu Pîrîianu îi vînd: Stoica, femeia Dincului din Baia, „o jumătate de funie mare din funia băiașilor a cincea parte, însă fără de rumâni“,⁶ Stan și Lăudat, feciorii lui Petrișor din Baia, „a cincea parte dintr-o jumătate de funie mare, fără de nici un rumân, moșie stearpă“,⁷ Stana și Caplea, fetele Stanciuului Băiașul, „jumătate de funie ce era a lui Petrișor“⁸ și Dumitru Băiașul, „jumătate de funie mare, cu vad de moară și cu vie, dar fără rumâni“.⁹ În anul 1541, Danciu Pîrîianu cumpără de la Vlad Bîrsescu partea lui Socol, fiul lui Cazan, din care cauză Stanciu și Zaharia din Baia¹⁰ se vor plînge lui Matei Basarab în baza dreptului de protimisic, iar domnul va porunci, la 24 iulie 1644, lui Danciu Pîrîianu să înapoieze banii lui Vlad Bîrsescu, dînd cîștig de cauză reclamantilor, care „erau mai volnici să cumpere“.¹¹

În această perioadă mai întîlnim proprietari în Baia de Fier pe Stanciu Băiașul și fiul său Pătru, căroră Matei Basarab le întărea în anul 1643 stăpînirea peste două funii „moșie de moștenire“.¹²

În anul 1644, o parte din satul Baia de Fier ajunge proprietatea lui Matei Basarab, care — dornic să exploateze minereul ce se găsea acolo — determină pe proprietarii diferitelor părți din sat să i le vîndă lui. Pentru cumpărarea de moșii în Baia de Fier de către Matei Basarab avem numai o carte de întărire pe care și-o face domnul la 2 august 1644¹³ și care se referă la părțile cumpărate de la Gherghina și Mihai, feciorii Stanciuului logofăt, de la feciorii lui Cîrlig și de la Stanciu Băiașul, împreună

¹ Al. Ștefulescu, *Documente...*, p. 325.

² Danciu Pîrîianu era un urmaș îndepărtat al lui Danciu Zamonic ce stăpînise cu mult timp în urmă pămînt în Baia. Arh. st. București, Hurez, XIX/13; Mss. 449, t. 175.

³ Arh. st. București, Hurez, XIX/5; Mss. 449 f. 178—178v; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. VI, p. 18.

⁴ *Ibidem*, XIX/6; Mss. 449, f. 181v.

⁵ Al. Ștefulescu, *Gorjul...*, p. 5.

⁶ Arh. st. București, Hurez, XIX/7.

⁷ *Ibidem*, XIX/8; Mss. 449, f. 179.

⁸ *Ibidem*, XIX/9; Mss. 449, f. 178v—179.

⁹ Al. Ștefulescu, *Gorjul...*, p. 6.

¹⁰ Nu știm dacă erau boieri sau moșneni.

¹¹ Al. Ștefulescu, *Gorjul...*, p. 9—10.

¹² *Ibidem*, p. LXI; Al. Ștefulescu, *Documente...* p. 506.

¹³ Arh. st. București, Hurez, XIX/11 Mss. 449, f. 175—175 v.

cu un număr mare de rumâni. Judecînd după faptul că încă din anul 1632 jumătate din sat încăpuse în mîinile boierului Danciu Pîrîianu, iar după 1632 acesta continuase să cumpere diferite părți de moșie în Baia, apreciem că suprafața proprietăților la care se referă cartea lui Matei Basarab era mai puțin de jumătate din satul Baia de Fier.

Deși cartea din 2 august 1644 se termină prin cunoscuta formulă „și au vîndut aceștia toți ale lor moșii de la Baia de a lor bună voie și fără nici o silă de către domnia-mea“, vînzarea s-a făcut — așa cum se va dovedi după moartea lui Matei Basarab — prin constrîngerea proprietarilor respectivi de către domn. La fel a procedat Matei Basarab și cu aga Vlad Bîrsescu, proprietarul unei bune părți din satul Baia de Fier, moșie de moștenire, pe care acum o vinde domnului.¹

Nu știm cînd anume a cumpărat Matei Basarab părțile din Baia de Fier stăpînite de Danciu Pîrîianu și de Vlad Bîrsescu. În schimb, documentele ne informează despre un anume Filip, care și-ar fi vîndut primul proprietatea sa lui Matei Basarab, pentru ca la scurtă vreme domnul să forțeze și pe ceilalți proprietari să facă același lucru. O carte de judecată din 28 ianuarie 1663, din vremea lui Grigore Ghica, spune că Matei Vodă „...înțelegînd că iase fier de acolo și fiind partea lui Filip nevîndută de acolo din Baia, sculatu-s-au Filip de au vîndut partea lui de moșie lui Matei Vodă. Deci după aceea, încăpînd Matei Vodă cu partea lui Filip în Baia, lepădat-au și banii Danciuului postelnicul cu silă pre toate părțile cite au avut în Baia și au luat satul pre seama domnească“.² Deducem de aici că Filip era singurul moșnean sau în orice caz unul din puținii care eventual mai rămăseseră în Baia de Fier, dar despre care documentele nu ne vorbesc. Calea folosită de Matei Basarab, aceea a infiltrării în moșia satului, prin cumpărarea unor ocine, pentru ca apoi să pună mîna pe întregul sat, este una dintre cele mai caracteristice pentru procesul de dispariție a proprietății moșnești, de cădere în dependență a țărănimii libere și de creștere a domeniului feudal — fie el boieresc, domnesc sau mănăstiresc — proces ce se intensifică în Țara Românească și Moldova în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Deși în documente nu se fac mențiuni precise despre hotarele diferitelor părți din sat care au trecut în proprietatea domnului, credem că acesta a stăpînit, pînă la urmă, satul întreg. Așa se explică faptul că în cărțile pe care Mihnea al III-lea, în 1658 și Grigore Ghica, în 1661, 1663 și 1664 le dau urmașilor lui Danciu Pîrîianu și Vlad Bîrsescu și care se referă la „tot satul și cu toți rumânii și cu tot venitul“, atunci cînd se arată istoricul proprietății în justificarea actului de întărire se folosește expresia „și tot a fost pre seama domnească“ sau „au luat satul Baia pre seama domnească“.

Nu putem preciza nici anul cînd Matei Basarab a ajuns proprietar peste satul întreg. E posibil ca acest lucru să se fi petrecut după 1646,

¹ Arh. st. București, Hurez, XIX/15; mss. 449, f. 176—176 v. Din alt document reiese că aga Vlad Bîrsescu vînduse partea sa de moșie lui Danciu Pîrîianu, iar acesta vînduse totul lui Matei Basarab (Arh. st. București, Hurez, XIX/17; mss. 449, f. 177).

² *Ibidem*, XIX/16; mss. 449, f. 177.

din moment ce în acest an el confirma lui Stancu și fiului său anume Filip din Baia de Fier, dreptul de stăpânire asupra unei jumătăți din moșia Radului Tecuci.¹ Posibil este și ca această proprietate a lui Tecuci să nu fi fost în hotarele satului, ci numai posesorii să fi fost din Baia de Fier.

După moartea lui Matei Basarab, Danciu Pîrîianu se plînge lui Constantin Șerban că a fost silit de fostul domn să-i vîndă moșia Baia, cerînd acum s-o răscumpere. Constantin Șerban este hotărît să-i satisfacă cererea și la 4 august 1654 trimite poruncă celor ce-și vînduseră pămînturile lui Matei Basarab să restituie vîstieriei domnești banii primiți la vînzare.² Lucrurile nu s-au rezolvat însă — nu cunoaștem din ce motive — pînă în vremea lui Mihnea al III-lea, cînd boierii Danciu Pîrîianu și Vlad Bîrsescu răscumpără întreg satul Baia de Fier, primind întărire domnească la 12 iulie 1658.³ Din cartea pe care le-o face Mihnea al III-lea cu această ocazie reiese că ei au răscumpărat „tot satul... cu tot venitul, cu tot hotarul și cu toți rumânii, cu tot venitul de preste tot hotarul și cu tot muntele pre hotară bătrîne și seamne pînă unde se hotăraște cu hotarul ungueres și cu rumânii, însă oare sînt de moșie, de strămoșie și care sînt apucați de legătura lui Mihai Voevod”.⁴ Ne explicăm răscumpărarea în întregime a satului numai de către cei doi boieri prin renunțarea la răscumpărare a celorlalți foști proprietari, motivul acestei renunțări fiind eventual lipsa posibilităților bănești.

Curînd însă, raporturile dintre acești doi boieri și Mihnea iau cu totul altă întorsătură. După ce „întră gînduri vrăjmășești la inema Mihnei Vodă”⁵, acesta poruncește uciderea boierilor, în același an, 1658. Profitînd de această situație, locuitorii din Baia de Fier cer și obțin de la Mihnea al III-lea eliberarea din rumânie. La 10 decembrie 1658, domnul se adresa slujitorului său Enache Copilu, confirmîndu-i primirea a 900 de taleri trimiși de locuitorii din Baia pentru judecie și poruncîndu-i ca restul de 600 taleri — întrucît prețul total al răscumpărării era de 1 500 taleri — să fie acoperit în vite.⁶ Actul eliberării din rumânie a satului Baia de Fier se încadrează în politica internă a lui Mihnea al III-lea, care urmărea să atragă astfel țărînimoa de pantea sa în lupta împotriva marilor boieri și a turcilor.

Din cartea lui Mihnea al III-lea — care s-a păstrat însă numai sub forma unei copii — reiese clar că țărîniile din Baia au fost iertați de rumânie împreună „cu toată moșia”. De acest lucru ne conving și cărțile de judecată din timpul lui Grigore Ghica, prin care acesta recunoaște urmașilor celor doi boieri uciși de Mihnea dreptul de stăpînire asupra satului, ceea ce făcuse și tatăl lui Grigore Ghica. Astfel, în cartea de judecată din 12 iunie 1661, Grigore Ghica scrie că după uciderea lui Danciu Pîrîianu și a lui Vlad Bîrsescu, „înțelegînd rumânii de la Bae de pieirea lor,

¹ Al. Ștefulescu, *Gorjul...*, p. 10—11.

² *Ibidem*, p. 12; Al. Ștefulescu, *Documente...*, p. 556.

³ Arh. st. București, Hurez, XIX/13; mss. 449, f. 175.

⁴ *Ibidem*; mss 449 f. 175 v.

⁵ *Ibidem*, XIX/15; mss. 449, f. 176 v.

⁶ *Ibidem*. XIX/14.

îndată au sărit de s-au dus la Mihnea Vodă de au dat bani de s-au răscumpărat...¹ După aceea, în timpul lui Gheorghe Ghica, urmașii celor doi boieri uciși, „nesuferindu-să a-și lăsa moșiile lor să-și îngroapă...” au cerut judecată în divanul domnesc, contestînd dreptul sătenilor de a răscumpăra ei satul. Atît Gheorghe Ghica, cît și fiul său, Grigore Ghica, restituie boierilor satul Baia de Fier, iar sătenii, care plătiseră răscumpărarea lui Mihnea al III-lea, sînt aduși din nou în situația de rumâni.² Cînd, la 28 ianuarie 1663, Grigore Ghica întărea din nou stăpînirea boierilor asupra satului, specifică în cartea domnească faptul că rumânii „nu s-au lăsat, ci iară s-au sculat cu pîră și al doilea rînd...”³, ceea ce ne lasă să întrevădem încă de pe acum hotărîrea sătenilor din Baia de a nu renunța la dreptul de oameni liberi.

Din același document tragem concluzia că Filip, care-și vînduse proprietatea sa din Baia lui Matei Basarab și care acum umbla împreună cu rumânii prin judecăți pentru a reîntra în posesia pămîntului — nu era rumân, ci, mai degrabă, un țaran liber fără pămînt, care nu avea altă cale decît să se alătore țăranilor dependenți și să-și caute împreună cu aceștia dreptatea la divanul domnesc.⁴

Probabil că între timp s-au delimitat părțile ce reveneau urmașilor lui Danciu Pîrîianu de cele ale urmașilor lui Vlad Bîrsescu, întrucît în 1664 aceștia din urmă, anume Dobra, soția răposatului Vlad Bîrsescu și Matei, fiul lor, primesc întărire de la domnitorul Grigore Ghica asupra unei jumătăți din satul Baia de Fier, în urma unei judecăți în divanul țării, cerută de rumânii care „iară s-au sculat cu pîră”.⁵

La 20 august 1669, Dobra Bîrsescu vinde lui Giurca-căpitan moșia ei din Baia — jumătate de sat, împreună cu rumânii⁶ — pentru ca Giurca s-o vîndă în 1685 fraților Barbu Milescu, vel ban, și Pătru Milescu, cămăraș,⁷ fiii Danciului Pîrîianu, astfel încît aceștia ajung acum stăpîni peste întreg satul. În urma unui schimb prin care Stoico, fiul lui Pătru Milescu, cedează partea sa de moșie din Baia jupînesei Maria Milescu, soția lui Barbu, primind în schimb partea acestuia din Eșalnița-Dolj⁸, Barbu Milescu rămîne singurul proprietar al satului. Din acesta, el va vinde jumătate lui Dima chiurciubașa,⁹ pentru acoperirea datoriilor tatălui său, Danciu Pîrîianu, iar cealaltă jumătate o vinde jupîneasa Maria, văduva lui Barbu Milescu, la 8 iulie 1690, jupînesei Stana, văduva lui

¹ Arh. st. București, Hurez, XIX/15; mss. f. 176 v.

² *Ibidem*, mss. 449, f. 176—176 v.

³ *Ibidem*, XIX/16; mss. 449, f. 176 v—177 v.

⁴ *Ibidem*; mss. 449 f. 176—177 v. Nu putem identifica pe acest Filip cu Filip postelnicul, căruia Constantin Șerban îi poruncește în 1654 să restituie banii vistieriei pentru a reîntra în posesia pămîntului vîndut lui Matei Basarab, întrucît — în urma judecății din 1663 prin care rumânii pierd — domnul pedepsește pe Filip și pe ceilalți jeluitor; făcîndu-le „certare și bătaie în divan, ca unor oameni răi”. Această pedepsă nu putea să fie aplicată unor boieri.

⁵ Arh. st. București, Hurez, XIX/17; mss. 449 f. 178.

⁶ *Ibidem*, XIX/19; mss. 449 f. 180 v.—181.

⁷ *Ibidem*, XIX/25.

⁸ *Ibidem*, XIX/31; mss. 449 f. 180 v.

⁹ Starostele cojocarilor.

Dima chiurciubaşa, pentru datoriile banului Milescu, pe care nu le-a putut acoperi în bani.¹

Datare lui Constantin Brîncoveanu, Stana chiurciubaşa îl roagă să-i cumpere satul Baia de Fier, neavînd bani pentru plata datoriei, vînzarea fiind consfinţită prin zapisul din 11 iulie 1691.² Constantin Brîncoveanu nu păstrează această moşie decît cîteva luni, deoarece, zidind mănăstirea Hurez, o dăruieşte acesteia „ca să fie mănăstirii de întărire şi călugărilor de hrană şi de îmbrăcăminte“, dania fiind întărită prin cartea domnească din 16 decembrie 1691.³

Din acest istoric vedem cum moşnenii din Baia de Fier,⁴ pierzîndu-şi pămînturile şi libertatea, ajung în stăpînire feudală, întii boierească şi domnească, iar din 1691, mănăstirească.

După cum se constată pînă acum, pentru ieşirea din situaţia de dependenţă, locuitorii din Baia de Fier au recurs întii la răscumpărare, pe care o obţin în timpul lui Mihnea al III-lea, în anul 1658. Pierzîndu-şi din nou libertatea, ei caută dreptate prin judecăţi, dar acestea se termină întotdeauna în favoarea boierilor.

Ajungînd în stăpînirea mănăstirii Hurez, ţăranii din Baia de Fier vor continua să lupte pentru drepturile lor prin multiple şi variate acţiuni, aşa cum se va vedea din paginile următoare.

Printre numeroasele moşii ale mănăstirii Hurez,⁵ Baia de Fier era una dintre moşiile medii ca întindere. Pînă spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea, acestea se lucrau de către mănăstire cu rumânii, ţiganii şi posluşnicii mănăstirii şi chiar cu unii oameni liberi de prin împrejurimi, care în diferite situaţii se îndatorau cu bani de la egumeni. Spre sfîrşitul sec. al XVIII-lea, moşiile cele mai îndepărtate de mănăstire încep să fie date în arendă, iar celelalte rămîn să fie lucrate ca şi pînă atunci. Despre arendarea moşiei Baia avem date precise abia după anul 1800.⁶

Cheltuielile mari făcute de conducerea mănăstirii, atît pentru gospodărirea proprietăţilor acesteia, cît şi pentru întreţinerea celor care lo-

¹ Arh. st. Bucureşti, Hurez, XIX/29; mss. 449, f. 179 v.—180.

² *Ibidem*, XIX/30; mss. 449 f. 179—179 v.

³ *Ibidem*, XIX/32.

⁴ Despre „Sohodol“ avem în documentele vremii doar cîteva menţiuni în special în legătură cu vînzarea unor vii, fără însă a se specifica şi judeţul, lucru ce ne-a împiedicat să includem documentele respective în lucrare, întrucît un sat cu numele de Sohodol era şi în com. Pocruia-Gorj şi în Baia de Aramă-Mehedinţi, iar „Neagra“ nu apare de loc în documente, ceea ce dovedeşte că se identifica cu Baia încă de la sfîrşitul sec. al XV-lea.

⁵ Numărul lor varia; pe cînd în 1695 erau 14, unele doar jumătăţi de sat, în 1791 numărul lor ajunsese la 25, provenind, fie din danii domneşti, fie din „închinări“ ale boierilor făcute în special înainte de moarte.

⁶ Aceasta, dacă ar fi să nu ţinem cont de o însemnare a unui slujitor al mănăstirii, din anul 1792, precum că toate moşiile, în afară de Bogdăneşti, au fost date în arendă. Însă numeroasele documente din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea ce se referă direct la satul Baia de Fier nu ne dau nici cea mai mică indicaţie despre arendarea moşiei înainte de 1800.

cui au acolo, cheltuieli dintre care nu lipseau nici cele pentru luxul personal, uneori revoltător al egumenilor, precum și în alte multe scopuri¹ reclamau sporirea obligațiilor impuse țăranilor de pe moșiile mănăstirii, trecându-se de multe ori peste îndatoririle „cele legiuite”.²

În privința obligațiilor pe care rumânii le aveau față de stăpînii pămîntului, se știe că la sfîrșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea această problemă nu era reglementată, stăpînii de moșii putînd să sporească astfel după bunul plac, atît obligațiile de muncă ale clăcașilor, cît și pe cele în produse și bani.

După cucerirea Olteniei de austrieci, boierii olteni au căutat să obțină introducerea regimului de clacă existent în Transilvania, adică un număr de patru zile pe săptămînă. Această cerere este însă respinsă de către comandamentul de ocupație austriac, de teama fugii în masă a țăranilor, ceea ce ar fi îngreunat realizarea politicii fiscale impuse de stăpînirea habsburgică. La insistența boierilor, în anul 1722, renta în muncă se stabilește la 52 de zile pe an, această prevedere rămînînd în vigoare pînă la eliberarea Olteniei de sub stăpînirea austriacă, în anul 1739, pentru ca din 1740 pînă în 1744 să fie de 6 zile pe an, iar din 1744 să se generalizeze regimul de 12 zile de clacă, atît pentru moșiile boierești, cît și pentru cele mănăstirești, la puțin timp după venirea la domnie a lui Constantin Mavrocordat.³

Criza sistemului feudal ce se accentuează treptat în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, manifestîndu-se în mod deosebit prin fuga în masă a țăranilor de pe moșii, a determinat pe Constantin Mavrocordat să efectueze reforma din 5 august 1746, acordînd dreptul de eliberare personală, prin răscumpărare, cu sau fără voia stăpînitorilor de pămînturi, rumânilor de pe toate moșiile boierești și mănăstirești.

Pentru perioada dintre anii 1691 — de cînd satul Baia de Fier a ajuns în stăpînirea mănăstirii Hurez — și 1746, se pare că rumânii de pe această moșie nu au mai făcut apel la judecăți, ci s-au mîrginit a duce tratative cu reprezentanții mănăstirii, pentru ca obligațiile pe care aceasta le pretindea de la ei să fie diminuate. Deducem acest lucru, întrucît în bogatul fond de documente al mănăstirii Hurez, care se află în Arhivele Statului din București, nu există nici un document din această perioadă care să ateste manifestări ale țăranilor împotriva mănăstirii. Desigur, nu este exclus să fi existat asemenea manifestări, dar să nu se fi păstrat documente. În 1757 însă, Dionisie, egumenul mănăstirii, spune într-o jalbă către domnitor, dată împotriva sătenilor din Baia — care acum contestau dreptul mănăstirii asupra satului — că mănăstirea a stăpînit moșia Baia

¹ Vezi I. Ionașcu, *Contribuții la istoricul mănăstirii Hurez*, Craiova, 1935.

² Nu ne vom ocupa în studiul de față și de exploatarea fiscală exercitată de stat, ci numai de aspectele ce privesc raportul stăpîn de moșie—clăcaș. Atunci cînd va fi cazul, ne vom referi însă tangențial și la acest aspect.

³ Pentru evoluția formei-muncă a rentei feudale în această perioadă, vezi Șerban Papacostea, *Contribuție la problema relațiilor agrare în Țara Românească în prima jumătate a sec. al XVIII-lea*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. III, 1959, p. 233—318.

„cu pace“ pînă în anul 1756,¹ ceea ce credem că trebuie înțeles în sensul că nu au existat conflicte puternice între țărani și mănăstire.

Hotărîrea divanului domnesc din august 1746 a constituit un moment important în năzuința de eliberare a țăranilor din Baia de Fier. Interpretînd mai larg decît legiuitorii această hotărîre, ei socotesc că a sosit momentul să scape de rumânie, nu prin răscumpărare de la mănăstire, ci printr-o judecată la divanul domnesc, ținîndu-se seama de dreptul lor asupra pămînturilor pe care le munceau de secole, și cu atît mai mult cu cît se răscumpăraseră odată, pe vremea lui Mihnea al III-lea. Dar, întrucît mănăstirea a refuzat să recunoască chiar și numai libertatea personală a țăranilor de pe moșile stăpînite de ea, sătenii din Baia de Fier se jeluiesc domnitorului, cerînd judecată cu mănăstirea pentru dreptul de stăpînire asupra pămîntului și pentru eliberarea din rumânie.² Cercetarea în această chestiune, făcută în vara anului 1756 de către veliții boieri, se încheia cu anaforaua, întărită și de domnitor, prin care se hotăra ca sătenii „să aibă pace de rumânie pînă se va îndrepta cu pravilă“.³ Nemulțumiți de această hotărîre, ce lăsa mai departe moșia în stăpînirea mănăstirii, sătenii și-au făcut singuri dreptate, refuzînd să mai presteze clacă și să dea dijmă și neîngăduind oamenilor mănăstirii să stringă recolta de pe pămînturile lor. Jeluindu-se domnitorului de această atitudine a țăranilor, egumenul mănăstirii scria în mai 1757, că sătenii „n-au fost odihniți pe aceasta,⁴ ci încă ne-au oprit și ne-au scos și din moșie, de este o jumătate de an fără de nici o dreptate și tot venitul anului trecut au rămas la ei, de care avem multă pagubă“.⁵ Fiind chemați la o nouă judecată, pe care o fac ispravnicii județului împreună cu Grigorie, mitropolitul Rîmnîcului, țăranii se împotrivesc hotărîrii prin care se întărea dreptul mănăstirii asupra moșiei Baia și cer să se facă judecată în divanul domnesc.⁶ Credința greșită ce persista în mintea sătenilor, că în domnul țării ar putea găsi un judecător drept, se va spulbera pe parcurs, cu ocazia viitoarelor judecăți.

În urma judecății făcute în divanul domnesc, la cererea sătenilor, hotărîrea adoptată este adusă la cunoștința egumenului Dionisie printr-o scrisoare din 23 iulie 1757 a boierului Constantin Brîncoveanu, vel ban, din care aflăm că „au rămas rumâni aceia de judecată și i-au scos afară și lor le-au făcut carte ca să fie apărați numai de rumânie, (sublinierea noastră), iar cu moșia mănăstirii să nu aibă treabă, ci să lucreze după vechiul obicei, de om cîte 12 zile într-un an și să dea dijma din toate...“⁷ Este vorba deci de o reconfirmare a hotărîrii anterioare a divanului țării, ca — în spiritul legiurii din 5 august 1746 — sătenilor din Baia să li se recunoască numai eliberarea personală, în timp ce pămîntul rămînea mai

¹ Arh. st. București, Hurez, XIX/40; mss. 449 f. 190. Documentul este din anul 1757, nu din 1727, cum apare în indice.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ E vorba de hotărîrea anterioară a divanului.

⁵ Arh. st. București, Hurez, XIX/40; mss. 449, f. 190.

⁶ *Ibidem*, XIX/45.

⁷ *Ibidem*, XIX/46; mss. 449, f. 191 v.

departe în stăpînirea mănăstirii. Evident, lipsiți de pămînt și forțați să presteze clacă și să dea dijmă, pe lângă obligațiile fiscale față de stat, sătenii nu aveau cu nimic o situație mai bună celei anterioare. Cu toate că regimul clăcii era acum reglementat și cu toate că au existat și unele reduceri temporare ale numărului zilelor de clacă pe moșiile mănăstirești,¹ în perioada următoare reformei din 1746 a lui Constantin Mavrocordat obligațiile țăranilor față de stăpînii pămînturilor au crescut, în special din cauza abuzurilor la care recurgeau aceștia din urmă și care nu erau sancționate de domnie.

Datorită faptului că reforma din august 1746 nu a rezolvat problema țăranimii dependente, se observă în deceniile următoare o împotrivire generală a acestora față de obligațiile impuse de stăpînii pămînturilor. Această situație determină pe domnul Scarlat Ghica să intervină prin porunci precise către țăranii de pe anumite moșii, pentru a-i determina să dea ascultare stăpînilor de pămînturi. Astfel, la 19 aprilie 1760, porunca locuitorilor de pe toate moșiile mănăstirii Hurez, pe atunci în număr de 20, printre care și Baia de Fier, să facă 12 zile de clacă pe an, eșalonate primăvara, vara și toamna, menționîndu-se că atunci cînd nu va fi de lucru să se dea un zlot de vatră pe an, așa cum îngăduise și Constantin Mavrocordat în anul 1756,² dijma „pe deplin” din toate, să nu aibă voie a vinde vin și rachiu fără voia mănăstirii și să plătească „suhatul” muntelui după obicei și „cum se va putea învoi cu egumenul”.³

În cartea lui Scarlat Ghica a fost nevoie să se precizeze moșiile la care se referă porunca, pentru a se evita refuzul țăranilor de a recunoaște obligațiile ce li se cereau de mănăstire, susținînd că nu se referă la ei, așa cum se întîlnesc cazuri chiar la țăranii din Baia de Fier.

Pentru următorii 16 ani nu avem documente din care să rezulte dacă sătenii din Baia au respectat sau nu porunca lui Scarlat Ghica. În toamna anului 1776 îi găsim însă în judecată cu mănăstirea. În jalba adresată lui Alexandru Ipsilanti, „Lupu i Bran cu cetașii lor din Baia de Fier” se plîngeau că mănăstirea le stăpînește moșia fără drept, cerînd să se judece cu egumenul în divanul domnesc. În rezoluția pusă la 3 oct. 1776,⁴ domnul chema pe egumen la judecată, atrăgîndu-i atenția că dacă nu va veni, el sau vechilul lui, va trimite la mănăstire un „mumbașir cu treapd.”

În urma judecării, moșia Baia rămîne mai departe în stăpînirea mănăstirii, dar egumenul continuă să se plîngă că țăranii nu vor să-și îndeplinească obligațiile, ceea ce determină pe Alexandru Ipsilanti ca la 15 ianuarie 1779⁵ să dea poruncă oamenilor de pe moșiile mănăstirii Hurez ca să respecte obligațiile față de mănăstire.

Cu toate acestea, în vara anului 1779, sătenii se judecă iarăși cu egumenul, care nu respecta înțelegerea pe care o avea cu ei, de a le primi

¹ *Istoria României*, vol. III, Ed. Academiei R.P.R., București, 1964, p. 449—450.

² *Ibidem*, p. 450.

³ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XIV, București, 1907, p. 87—88.

⁴ Al. Ștefulescu, *Gorjul...*, p. 14—15.

⁵ Arh. st. București, Hurez, XIX/48.

cîte 90 de bani de vatră pe an, în locul zilelor de clacă, ci le cerea ca, în plus, pe lângă banii de vatră, să mai presteze și muncă, iar în loc de dijma fînului în natură, cum era înțelegerea, le cerea bani și chiar mai mult decît trebuia. Totodată, ei se plîngeau că mănăstirea le-a redus întinderea de pășunat pentru vite pe muntele Băii, cu scopul de a-l închiria unor ungureni ce dădeau un preț mai mare decît puteau ei să plătească.¹

Evident, pretențiile mănăstirii reprezentau un abuz față de prevederile legale ale vremii. Ținînd seama de faptul că monedele ce circulau în această perioadă sub denumirea de zlot erau numeroase (ducat unguresc, ducat turcesc, fiorin de argint etc., etc.) și de faptul că valoarea zlotului varia la intervale foarte scurte de timp, nu putem spune dacă în anul 1779 prețul convertirii clăcii în 90 de bani de vatră era mai mic decît cel oficial (un zlot). Chiar în cazul cînd aceste două valori erau egale, preferința sătenilor de a acoperi claca în bani apare justificată, ținînd seama de faptul că mănăstirea nu le dădea întotdeauna de lucru pe moșia respectivă sau prin apropiere, ci-i ducea „dintr-un județ într-alt județ și pentru o zi ce este să clăcuiască mai mult umblă strămutîndu-să...” — așa cum se plîngeau sătenii.² Or, în cazul convertirii clăcii în bani ei aveau timp mai mult pentru a se ocupa de gospodăria proprie.

La judecata din divanul Craiovei, egumenul respinge reclamația clăcașilor, susținînd că tot ce le-a cerut se bazează pe înțelegerea dintre ei.

Din anul 1780, cînd obligațiile țăranilor clăcași au fost reglementate prin *Pravilniceasca condică*, sătenii sînt obligați să lucreze pentru stăpînii pămînturilor tot cîte 12 zile pe an, claca putînd fi convertită, ca și pînă acum, cu un zlot de vatră, iar dacă se vor înțelege pentru mai puține zile, să nu poată fi obligați ulterior de stăpînii moșiilor să lucreze 12 zile. De asemenea, se menținea dijma produselor una din zece, taxa pentru pășunat, monopolul stăpînilor asupra morilor, asupra vînzării băuturilor, exploatarea pădurilor etc.³

După înlocuirea lui Alexandru Ipsilanti cu Nicolae Caragea, în anul 1782, sătenii din Baia de Fier vin cu o nouă jalbă la divanul țării, reclamînd dreptul de stăpînire asupra pămîntului, dar în urma judecării ce are loc în divanul Craiovei situația rămîne neschimbată.⁴

Nemulțumirile continuă însă de ambele părți. Sătenii refuză să presteze clacă, zicînd că dau zlot de vatră și dijma, în timp ce egumenul susține că are „trebuință de lucru, iar nu de zlot de vatră”. După multe tocmeli, sătenii și mănăstirea încheie un așezămînt pe care ambele părți se angajează să-l respecte în viitor. Nu s-a păstrat documentul original, iar conținutul exact al documentului poate fi reconstituit cu oarecare greutate, datorită faptului că asupra lui au existat controverse între cele două părți, cu ocazia judecăților următoare. Astfel, la judecata din luna martie 1784 de la isprăvnicia județului, reprezentanții egumenului susțineau

¹ Arh. st. București, Hurez, XIX/49; mss. 235 f. 3—4; *Documente privind relațiile agrare în veacul al XV/III-lea*, vol. I, T. Rom., Ed. Academiei R.P.R., 1964, p. 653—655.

² *Ibidem*, XIX/49; mss. 235 f. 3; *Documente privind relațiile agrare*, p. 653.

³ *Pravilniceasca condică*, 1780, București, Ed. Academiei R.P.R., 1957, p. 80 și urm. — capitolul „Ceale drepte ale stăpînilor moșiilor ce au asupra lăcuiitorilor”.

⁴ Arh. st. București, Hurez, XIX/57.

că țărani s-au învoit ca, pe lângă zlotul de vatră și dijma din produse, să mai facă 70 de zile cu plugul și o claie de fîn de 20 de care — acestea ca obligații colective — și în plus, fiecare să mai presteze câte o zi de clacă la vremea cositului¹. Reclamînd pe săteni că nu respectă așezămîntul, egumenul se plîngea că, avînd nevoie de fîn și țărani din Baia refuzînd să-i strîngă fînul de pe moșie, a trebuit să plătească altora bani ca să i se facă o claie de fîn, dar „un om din sat s-au sculat cu sălnicie de l-au strîns”². Mai arată că atunci cînd a trimis doi țigani cu carul să aducă fîn de pe moșia Baia, un sătean „s-au suit în vîrfurile clăii cu săcurea, neîngăduind pã țigani să ia fîn, și au bătut pã țigani și au vrut să taie și carul”.³ Rugîndu-se să se ia o nouă hotărîre, egumenul adaugă disperat că el nu mai știe ce să mai facă.⁴

Împotriva reclamațiilor egumenului, țărani se apără spunînd că recunosc învoiala pentru ziua de coasă, pe lângă zlotul de vatră și dijma produselor, dar nu recunosc obligația de a presta cele 70 de zile cu plugul și de a face o claie de fîn de 20 de care, susținînd că „au mai sporit știința-sa fără știrea lor și le este năpaste.”⁵ Cu toate acestea, ispravnicii județului, care au judecat pricina, au hotărît la 11 martie 1784 ca sătenii să respecte zapisul prezentat de egumen, făcîndu-le numai o mică reducere la fîn, și aceasta numai pe un singur an.⁶

În această perioadă, în afară de procesele purtate de întreg satul cu mănăstirea Hurez, sătenii se judecă și în grupuri mai restrînse, urmărind aceleași obiective: recunoașterea dreptului de stăpînire asupra pămîntului și, ca urmare, anularea tuturor obligațiilor ce decurgeau din situația lor de clăcași.

Un astfel de proces are loc la sfîrșitul anului 1784 și începutul anului 1785 cerut de un grup de locuitori din familia Borozenilor, care susțineau că au avut pămînt în Sohodol, pe care mănăstirea l-a cotoșit și — ca urmare — le cere să presteze clacă și să dea dijma, ca unora ce șed pe moșia mănăstirii. Urmează iarăși cercetări la fața locului și hotărîrea divanului Craiovei ca mănăstirea să rămînă nezdruincată în stăpînirea ei.⁷

Judecățile dintre mănăstire și aceste grupuri de locuitori din Baia de Fier vor deveni ceva obișnuit în perioada următoare. Prezentîndu-se în grupuri la procese, ei susțineau totodată și cauza întregului sat, iar hotărîrile adoptate și consfințite în cărțile de judecată se referă, în majoritatea cazurilor, și la ceilalți săteni din Baia. În felul acesta, acțiunile de grup ale țărănilor se încadrau în lupta comună a satului împotriva mănăstirii și de aceea erau întotdeauna susținute de întregul sat. O dovadă grăitoare în această privință este faptul că toți sătenii care s-au judecat în grup cu mănăstirea prezentau aceeași carte de eliberare din

¹ Arh. st. București, Hurez, XIX/62; mss. 235, f. 5v—6.

² *Ibidem*, mss. 235, f. 9 v.—10. Jalba egumenului este nedată.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, XIX/62; mss. 235, f. 5 v.—6.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, XIX/70.

rumânie din anul 1658 ce se referea la întreg satul Baia de Fier. Prezentarea în grupuri la judecată era o tactică a sătenilor, întrucît se prelungeau astfel cercetările în timpul cărora ei nu-și achitau datoriile către mănăstire, în așteptarea hotărîrii judecătorești. Aceste procese dădeau multă bătaie de cap autorităților și egumenului mănăstirii, care trebuiau să ia mereu în discuție probleme asupra cărora se luaseră hotărîri la judecățile anterioare. Într-unul din rapoartele lor către domn, boierii din divanul Craiovei scriau : „Cu adevărat prea bine să cunoaște căci toți tot de un neam sînt și cînd la o judecată vin unii, cînd la alta alții, iar nu tot unii, ca să poată găsi cuvînt de pricinuire că nu au fost față la judecată”.¹

În luna noiembrie 1785, egumenul Rafailă se adresa din nou cu o jalbă către divanul Craiovei, de data aceasta împotriva întregului sat, cerînd ca locuitorii să fie obligați a presta cele 12 zile de clacă, deși exista așezămînt pentru acoperirea clăcii în bani, susținînd că „mănăstirea nu are trebuință de zlot de vatră, ci de zile de clacă”.² Urmează cunoscuta poruncă a caimacamului către ispravnicii județului, de a sili pe țărani să îndeplinească cererea mănăstirii.³

Tot în noiembrie 1785 se reia și procesul dintre locuitorii Borozeni, care pierduseră la judecata din februarie 1785 și care acum se prezintă din nou pentru a cere dreptul de stăpînire asupra părților lor de moșie din Sohodol. De data aceasta ei aduc în plus, pe lîngă cartea de răscumpărare de la Mihnea al III-lea, o carte de întărire pe care o eliberase Mihnea Turcitul în anul 1588, asupra unor proprietăți din „Sohodol și Hăiești”, cumpărate de un anume Crăciun împreună cu fiii săi, susținînd că acesta era un strămoș al lor.⁴ Intrucît nu exista nici un sat cu numele de Hăiești în vecinătatea satului Baia, sătenii șterseseră cuvîntul Hăiești, adăugînd numele de Bălești, sat ce se mărginea cu Sohodolul. Modificarea fiind însă vizibilă — spune cartea de judecată⁵ — sînt aspru muștrați pentru că „rău și fără de cale supără divanul, purtînd pă cuviosul egumen prin judecăți fără de nici un temei, dovezi sau scrisori”⁶ și li se poruncește să-și plătească „cele drepte și obișnuite ale moșiei la sfînta mănăstire”.⁷ După trecerea celor 60 de zile în care sătenii aveau voie să facă recurs, boierii din divanul Craiovei, în frunte cu Pană Filipescu, vel ban, înștiințează pe domn despre rezultatul cercetării în pricina dintre Borozeni și mănăstire, propunînd confirmarea de către Mihail Suțu a hotărîrii divanului Craiovei. Domnitorul, motivînd că „cele două anaforele

¹ Arh. st. București, Hurez, XIX/70.

² *Ibidem*, XIX/69; mss. 235, f. 12 v.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, XIX/70.

⁵ Cartea lui Mihnea Turcitul din 1588 este publicată în *Documente privind istoria României*, veacul XVI, vol. V, p. 350. Originalul nu s-a păstrat. La Arh. St. București se află o copie din anul 1785 în care nu există nici o modificare de nume și se pot citi clar cuvintele „Sohodol și Hăiești” (Sect. Ist., nr. 1379).

⁶ Arh. st. București, Hurez, XIX/70.

⁷ *Ibidem*.

ce au arătat pîrîlii¹ nu pot sta față cu hrisoavele mănăstirii“, întărește concluzia divanului Craiovei.²

Fiind o perioadă cînd egumenul cerea cu insistență locuitorilor de pe moșia Baia să efectueze cele 12 zile de clacă și cum, la rîndul lor, aceștia „nicidecum nu voiau să clăcuiescă“, egumenul Rafailă intervine energetic către divanul Craiovei. Intr-o jalbă din luna martie 1786, el arată că atunci cînd ispravnicii au venit în sat, locuitorii „au strigat cu toți de față într-un glas că clacă nu fac, fără numai zlot de vatră dau, și ne fac să primim fără voia noastră zlot“.³ Insistînd ca să fie forțați să presteze claca, dacă nu toate cele 12 zile, măcar parțial, egumenul cerea divanului Craiovei să stabilească numărul zilelor de clacă, pe lîngă zlotul de vatră.⁴

Fără a ține seama că egumenul nu respecta prevederile legale în privința obligațiilor clăcășești, atunci cînd cerea și clacă și zlot de vatră, caimacamul Craiovei, Gh. Suțu, porunca, la 26 martie 1786, ca ispravnicii să adune pe săteni și împreună cu vechilul mănăstirii să le hotărască în scris obligațiile în muncă și bani.⁵ Hotărîrea ispravnicilor nu ne este cunoscută, dar avem nenumărate știri, atît despre atitudinea sătenilor din Baia de Fier în perioada imediat următoare, cît și despre pretențiile egumenului mănăstirii. Printr-o jalbă din luna iulie 1786, acesta reclama că sătenii nu respectă dreptul mănăstirii asupra moșiei. Ținînd moșia „ca însuși a lor“,⁶ ei refuzau să presteze zilele de clacă și nu îngăduiau mănăstirii să strîngă finul sau să lucreze pămîntul cu oamenii săi. De asemenea, tăiau lemne din pădure, atît pentru nevoile lor, cît și pentru a vinde locuitorilor din alte sate, care aveau nevoie de lemne, nu plăteau taxa pentru rîmătorii ce mîncau jir din pădure, iar pentru pășunatul munților dădeau prețul impus de ei — 40 de taleri — pe cînd, dacă mănăstirea ar fi închiriat altora munții, ar fi încasat 50—60 taleri, după spusele egumenului. Arătînd că pentru zilele de clacă locuitorii din Baia nu vor să dea mai mult de 30 de parale de vatră⁷, egumenul cerea domnitorului țării să dea o carte specială pentru satul Baia de Fier, în care să se înscrie toate obligațiile sătenilor către mănăstire, întrucît „poruncile cele ce să trimit de obște de luminații domni, acelor porunci ei nu să supun“.⁸

Nicolae Mavrogheni, care ducea o politică de îngădire a abuzurilor față de clăcași, dînd chiar poruncă stăpînilor de moșii — la 28 mai 1786 —

¹ Clăcași Borozeni.

² Arh. st. București, Hurez, XIX/70 și 71.

³ *Ibidem*, XIX/72; mss. 235, f. 13 v.—14; *Documente privind relațiile agrare în seacul al XVIII-lea*, vol. I, T.R., Ed. Academiei R.P.R., 1961, pp. 730—731.

⁴ *Ibidem*, XIX/72; mss. 235 f. 14; *Documente privind relațiile agrare*, p. 731.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, XIX/70; mss. 235 f. 14 c., *Documente privind relațiile agrare*, p. 738.

⁷ O para valora în acea perioadă aproximativ 3 bani, iar 30 parale valorau cît 1 zlot de argint.

⁸ Arh. st. București, XIX/74; mss. 235 f. 14 v; *Documente privind relațiile agrare* p. 737.

să respecte legiurile în vigoare în raporturile cu clăcașii¹, nu dă acum o carte specială pentru satul Baia de Fier, așa cum cerea egumenul, ci, prin rezoluția din 8 iulie 1786² poruncea ispravnicilor de Gorj ca, respectând indicațiile trimise de domnitor pentru „ale moșiilor obiceiuri“, să asigure îndeplinirea de către locuitori „a celor ce sînt cu cale“.

De regulă, după încheierea proceselor — întotdeauna prin întărirea dreptului de stăpînire al mănăstirii asupra satului — se recurgea la executarea forțată a obligațiilor sătenilor. În primăvara anului 1785, în afară de faptul că divanul Craiovei le-a oprit cele două cărți domnești cu care-și căutau dreptul asupra pămîntului, egumenul a trimis într-o noapte în săt patru călugări și 20 de țigani ai mănăstirii, care le-au luat 8 oi, 3 boi, 17 fuioare, un friu, 12 linguri, un briu, mai multe caiere de prin furcile de tors ale femeilor și 8 taleri³. Ei cer judecată în divanul țării, ceea ce Nicolae Mavrogheni aprobă, poruncind, la 3 august 1786, ca vataful de aprozi să se îngrijească de prezentarea celor două părți la judecată, în fața velișilor boieri⁴. După cercetare, boierii arată prin anafora că nu s-a putut lua o hotărîre, fiind necesare măsurători la fața locului pentru a se determina eventualele părți de moșie ce le-ar fi avut Borozenii în Sohodol. Boierii propun totodată să se înapoieze sătenilor cărțile oprite la divanul Craiovei, precum și vitele, banii și celelalte lucruri luate cu forța de prin gospodăriile oamenilor de către trimișii mănăstirii⁵, ceea ce se și face în schimbul zapisului sătenilor prin care se angajau că dacă vor pierde și a treia oară judecata, vor plăti mănăstirii datoriile îndoite⁶.

În urma judecății ce are loc în divanul țării, după efectuarea măsurătorilor la fața locului, Nicolae Mavrogheni semnează o lungă carte de judecată, la 31 mai 1787⁷, din care reiese că divanul a respins declarațiile celor 12 martori aduși de săteni, care afirmau că în Sohodol a fost în vechime o mahala numită Hăiești⁸, apreciind că aceștia mărturisesc „ce au auzit de la însuși sătenii băiași“. Ca atare, împreună cu mitropolitul, cu episcopii și cu velișii boieri din divan, au hotărît ca mănăstirea „să stăpînească numita moșie Baia, tot hotarul și muntele și cu tot cuprinsul Sohodolului și altor numiri cîte după vremi să vor fi mai adaos...“⁹ (sublinierea ns.).

În urma acestui nou cîștig de cauză, egumenul Rafailă insistă iarăși pe lîngă domn să se facă o carte specială pentru sătenii din Baia, în care să se scrie amănunțit obligațiile lor față de mănăstire¹⁰. La această insis-

¹ *Istoria României*, vol. III, p. 716.

² Arh. st. București, Hurez XIX/75; mss. 235 f. 15; *Documente privind relațiile agrare* p. 738.

³ *Ibidem*, XIX/113. Jalba nu are dată. În indicele mănăstirii Hurez e trecut în mod greșit anul 1799.

⁴ *Ibidem*, mss. 235, f. 15.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, XIX/176; mss. 235, f. 15 v.—16.

⁷ *Ibidem*, XIX/79; mss. 235, f. 21—24. O copie a cărții de judecată se atleă înregistrată la XIX/54, datată greșit la 31 mai 1782.

⁸ Vezi trim. 4 și 5, pag. 104.

⁹ Arh. St. București, Hurez, XIX/79; mss. 235, f. 24.

¹⁰ *Ibidem*, XIX/81; mss. 235, f. 24.

tență, Mavrogheni răspunde la 23 iunie 1787 că s-au trimis de mai multe ori în scris la mănăstire și la isprăvnicia județului porunci cu obligațiile sătenilor și acelea să se respecte și în viitor¹.

Cu toate acestea, egumenul obligă pe săteni să-i dea un zăpis iscălit de cinei dintre ei, vechili fiind întregului sat², prin care se angajau a face câte două zile de clacă, pe lângă zlotul de vatră, a achita dijma finului în bani, precum și celelalte zeciuieli și havaeturi după „obiceiul pământului”. Ei se angajează totodată să nu mai bage porcii și vitele în pădure sau pe munți fără voia mănăstirii, iar datoriile pe cei câțiva ani în urmă să le achite în bani. În acest zăpis, locuitorii sînt nevoiți să declare că dacă nu-l vor respecta, consimt să facă pentru mănăstire câte 12 zile de clacă, „fără alt cuvînt de îndreptare”³.

În anii 1787—1792 atitudinea de nesupunere a țăranilor față de stăpînii moșiilor este favorizată și de situația creată de război, cu toate strădaniile autorităților de a-i face să respecte obligațiile impuse de stăpîni și la care se adăugau unele contribuții pentru aprovizionarea armatelor rusești și austriace.

Atitudinea sătenilor de pe moșiile mănăstirii Hurez prilejuiește în această perioadă mai multe jalbe din partea conducerii mănăstirii, care oglindesc și atitudinea locuitorilor din satul Baia de Fier. Spre exemplu, într-una din aceste jalbe, Iosif, vechilul mănăstirii, arăta divanului Craiovei că locuitorii de pe moșia din Baia nu se mai supun vechilor obligații, „zicînd că obiceiurile ce au fost s-ar fi stricat la toate moșiile mănăstirești și boierești”⁴. Țăranii refuzau, nu numai să presteze claca și să dea dijma, dar țineau cu sila munții în stăpînire, iar unii dintre ei și-au construit case și mori fără aprobarea egumenului, în timp ce „moara sfîntei mănăstiri s-au închis”⁵. Apela la divanul Craiovei, pentru a se da poruncă ispravnicilor județului să forțeze pe locuitori a achita datoriile către mănăstire, iar casele și morile construite fără voia egumenului să fie stricate.

La porunca divanului Craiovei din 2 mai 1791⁶, ispravnicul face cercetări asupra celor reclamate de egumen și prin raportul din 22 august 1791 aduce la cunoștința divanului Craiovei măsurile luate la fața locului. Astfel, sătenii au fost constrînși să-și achite datoriile către mănăstire, iar cei care-și făcuseră case și mori s-au angajat să-și mute casele în sat, lângă biserică — după cum li se poruncise — și să-și strice morile. Ispravnicul mai anunța că unul dintre sătenii recalitrânți, anume Ion Lupescu, „care au fost și în judecată la divanul Bucureștilor, tot nesupunîndu-să judecății și zicînd multe vorbe proaste împotriva, s-au certat și cu bătaie”⁷.

După ce sătenilor li s-au stricat casele și morile, ei își refac o moară tot fără învoirea egumenului, din care cauză sînt chemați la judecată de

¹ Arh. st. București, Hurez, mss. 235, f. 24—24 v.

² *Ibidem*, XIX/82; mss. 235, f. 24—24 v—25.

³ *Ibidem*, mss. 235, f. 25.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, XIX/85; mss. 235, f. 26 v.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, 87; mss. 235, f. 27.

ispravnicul județului, Iordache Cafegiu. Atunci cînd acesta i-a întrebato de ce au reparat moara, ei „au sărit cu mare pricină și zurbalic asupra dumnealui, încît abia au scăpat de dînsii”.¹ După înlocuirea lui Iordache Cafegiu cu Gheorghe Bengescu, acesta cheamă și el la judecată pe sătenii, la cererea egumenului, spre a-i trage la răspundere pentru refacerea morii. Dar sătenii refuză să se prezinte, zicînd că vor da jalbă către domn.² Relatînd acest fapt în raportul lor, ispravnicii Gheorghe Bengescu și Dumitrache Crețulescu propun să nu se aprobe refacerea morii de către sătenii — așa cum cereau ei — ci să li se strice de tot moara și să fie izgoniți din sat „ca niște oameni răi și nesupuși judecăților”,³ care au pricinuit mănăstirii multe cheltuieli cu ocazia proceselor.

Dar cazul relatat despre încălcarea, în această perioadă, a monopolului mănăstirii asupra morilor nu este singurul.⁴

Dintr-o altă jalbă a egumenului din acest timp, aflăm că locuitorii de pe moșia Baia de Fier nu respectau nici monopolul mănăstirii asupra exploatării varului pe cuprinsul moșiei. El reclama că aceștia au scos mult var pe care l-au vîndut fără a da zeciuiala și cerea ispravnicilor să-i silească s-o acopere în natură, avînd trebuință de var să repare zidul mănăstirii, fiind „dărăpănat din rîzmiriță de așcherlii ce au fost cu ondia în mănăstire.”⁵

În această perioadă, în întreg județul Gorj țărani erau agitați din cauza abuzurilor săvîrșite de stăpînii moșiilor, în special prin pretențiile lor asupra zilelor de olacă, cerîndu-li-se de multe ori peste cele 12 zile legiuite. De aceea, Mihail Suțu intervine cu porunci prin trei cărți domnești din 21 decembrie 1791 către locuitorii acestui județ.⁶

Poruncile lui Mihail Suțu se adresau implicit și locuitorilor de pe moșia Baia, care refuzau sistematic efectuarea olăcii și a celorlalte obligații. Egumenul cerea domnitorului, în februarie 1792, să se dea poruncă ispravnicilor ca să forțeze pe locuitorii a olăcii cele 12 zile la care s-au angajat prin zapisul din 1787, în cazul cînd nu vor lucra cele două zile în afara zlotului de vatră⁷, rezoluția domnitorului dînd satisfacție egumenului.⁸

Se ia acum hotărîrea definitivă și în problema izgonirii sătenilor care-și construiseră mori fără învoirea mănăstirii. La 6 februarie 1792, Mihail Suțu îi scria egumenului că, întrucît sătenii nu s-au prezentat cu

¹ Arh. st. București, Hurez, 90 și 91; mss. 235, f. 27 v. și 29.

² *Ibidem*, XIX/91; mss. 235, f. 27 v.

³ *Ibidem*, f. 28.

⁴ *Ibidem*, XIX/92, 93; mss. 235, f. 30 v.

⁵ *Ibidem*, XIX/30. În timpul războiului ruso-turc din 1787—1792, în mănăstire au fost încartiruiți 1800 de soldați turci, care au stat acolo timp de un an (I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 17).

⁶ D. C. Sturdza-Scheeanu, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, vol. I, seria I, București, 1907, p. 81—82; V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, seria 1786—1800, tom. III, București, 1892, p. 125—126.

⁷ Arh. st. București, Hurez, XIX/94, mss. 235 f. 30 v.—31; *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, T. Rom., Ed. Academiei R.P.R., 1964, p. 783—784; vezi și trim. 3, p. 107.

⁸ *Ibidem*.

jalbă la divan, după cum au spus la judecata făcută de ispravnicii, este de acord cu strămutarea acestora din sat. Totodată, el poruncește ispravnicilor să le strice sătenilor de tot morile, să-i ridice negreșit, fără voia lor, de pe moșia mănăstirii și să-i mute în alt sat, tot în județul Gorj, dar cât mai departe de mănăstire.¹

Impotrivindu-se strămutării, sătenii au fost chemați la isprăvnicia județului, unde au fost închiși și bătuți, luându-li-se și cărțile domnești cu care-și susținuseră dreptul asupra pământului prin nenumărate judecăți.² În jalba către domnitor, sătenii mai arătau că „...ne-au ars casele și morile și ne-au izgonit de acolo și de mare groază a arderii caselor, fiind țipet și plînsori, o față a noastră au dat în apă de s-au înecat...”³ În felul acesta, ei sînt strămutați cu forța din sat, sperîndu-se să se asigure astfel liniștea pe moșia Baia. Dar, la scurt timp după izgonirea sătenilor recalitrânți, egumenul mănăstirii se jeluia din nou domnitorului că sătenii din Baia nu-și fac claca, nu plătesc pentru vitele ce le au, silesc mănăstirea să le închirieze lor munții la un preț scăzut — pentru ca ei să-i subînchirieze altora — nu respectă dreptul de monopol asupra vînzării băuturilor pe moșia mănăstirii.⁴ „Sînt 36 de ani trecuți de cînd numiții săteni, ca niște oameni răi, fără de frica lui Dumnezeu și nesupuși dreptății și hotărîrii judecăților”⁵ nu-și îndeplinesc datoriile — se jeluia egumenul Pahomie — și „*limbă nu avem a le zice nimic, că sar cu ciomegele, nesuferind oamenii sfîntei mănăstiri în moșie*”⁶ (sublinierea ns.).

La această jalbă, egumenul anexează și o listă de nouă „zurbagii” cerînd alungarea lor de pe moșia mănăstirii.⁷ Urmează porunca de a fi ridicați cu forța 3—4 săteni de frunte pentru a fi duși la judecată.⁸

La înlocuirea lui Mihai Suțu cu Alexandru Moruzi, în 1793, egumenul Pahomie înaintează jalbe și către acesta, arătînd împotrivirea generală a locuitorilor din Baia față de obligațiile impuse. „Acești săteni — arăta egumenul — la cîți domni vin și caimacami și ispravnici, la toți dau jalbi neadevărate de tulbură divanurile și încurcă în toți anii veniturile moșiei, de mai nu vedem nimic”.⁹ El avizează pe domn că s-ar putea să vină și la el cu jalbă și-l roagă ca în acest caz să nu le dea sătenilor nici o carte la mîină, ci să-l anunțe și pe el să vină cu sineturile mănăstirii pentru a se judeca.

¹ Arh. st. București, Hurez, XIX/95; mss. 235 f. 31—33 v.

² *Ibidem*, XIX/106; mss. 235, f. 39 v.—34; *Documente privind relațiile agrare*, p. 819.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, XIX/97; mss. 235, f. 33 v.—34; *Documente privind relațiile agrare*, p. 786—787.

⁵ *Ibidem*; mss. 235, f. 33 v.; *Documente privind relațiile agrare*, p. 786.

⁶ *Ibidem*, XIX/110; mss. 235, f. 34 v.

⁷ Cred că la această strămutare se referă însemnarea dintr-un catastif de cheltuieli al mănăstirii întocmit pe perioada 1792—1804: „...1012 (talari) tot la acea moșie Baia, din luminată poruncă gspd. am stricat 2 mori ale rumânilor protivnici și 10 case, mutîndu-i din moșia m-rii la alte sate cu multă cheltuială, că nu puteam stăpîni moșia de acei protivnici”. — I. Ionescu, *op. cit.*, p. 132.

⁸ Arh. st. București, mss. 235, f. 35.

⁹ Arh. st. București, Hurez, XIX/102; mss. 235 f. 36; V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. V, p. 126; *Documente privind relațiile agrare*, p. 804.

Cerîndu-se logofătului să întocmească anafora la cele reclamate de egumen, acesta constată că mănăstirea nu respecta legiuirile. Abuzul reieșea din pretențiile ca sătenii să facă două zile de clacă în plus peste cele 12 zile legiuite, să acopere dijma finului în bani și să plătească un preț majorat pentru muntele Mirușa. De asemenea, egumenul pretindea ca sătenii să acopere în bani claca restantă din anul care trecuse, deși ei se angajau să lucreze în plus anul acesta și restul din anul 1792¹. Luînd cunoștință de anafora logofătului, Alexandru Moruzi poruncește, la 4 martie 1793, ca ispravnicii să oblige pe locuitori a-și îndeplini datoririle conform condiții domnești, iar pentru celelalte ce pretinde egumenul în plus, să nu li se facă nici o supărare.² Pentru îndeplinirea poruncii domnești, ispravnicul județului, Ioan Simboteanu, dă următoarele instrucțiuni lui Ursache, vătaful plaiului: să meargă la fața locului pentru a stabili precis cîți bani mai au de dat sătenii pentru rămășița de fin pe anul 1792; cîți bani au dat pentru finul din anul 1792, cîți pentru clacă și în ce mîini au intrat acei bani, deoarece sătenii susțin că i-au dat, iar egumenul neagă; să vadă dacă sătenii și-au făcut sau nu claca după cum aveau angajamentul cu mănăstirea, iar pentru ce a rămas neîmplinit să acopere în muncă, iar nu în bani, cum cere egumenul; să nu mai admită mănăstirii să ceară și zlot de vatră și două zile de clacă, ci numai cele 12 zile prevăzute în condică; să nu mai admită ca cele 12 zile să fie concentrate numai vara și toamna, ci eșalonate pe cele patru trimestre; să nu mai permită oamenilor mănăstirii a scoate pe locuitori din livezi și locurile arătoare; să stabilească dacă pe muntele Mirușa sînt pășuni și poate fi închiriat ciobanilor sau este „poală de munte cu livezi“, pentru care sătenii dau dijma finului; pentru lemnele ce le taie sătenii din pădure să fie obligați a da zeciuală, iar nu bani și să se lase pădure suficientă pentru trebuința acestora; pentru perdelele de oi să nu se ceară mai mult de un miel și un taler, iar pentru cele ce nasc pe la casele oamenilor să nu se ia nimic; să lase sătenilor suficient izlaz pentru pășunea vitelor lor, „ca să aibă cu prisosință“.³

Am redat mai pe larg conținutul acestui document, întrucît ni se pare deosebit de grăitor în ce privește pretențiile mănăstirii față de locuitorii din Baia.

Vătaful de plai nu reușește să aducă la îndeplinire porunca domnească, întrucît nu se poate înțelege cu sătenii, care dau o jalbă către domn, la 11 mai 1793.⁴ Egumenul se grăbește să înainteze și el o plîngere, prin care arată că necazurile și neajunsurile sînt pricinuite mănăstirii în special de cițiva dintre locuitori, care „turbură satul și-i face pă toți a nu să supune“.⁵ El arată că acești „zurbagii“ strîng bani de la săteni pentru a umbla prin judecăți, fiindcă „nu s-au pedepsit vreodată“ și nici

¹ Arh. st. București, Hurez XIX/102, mss. 235; f. 36 v; *Documente privind relațiile agrare*, p. 804—805.

² *Ibidem*, mss. 235, f. 36 v.; *Documente privind relațiile agrare*, p. 805.

³ *Ibidem*, XIX/103; mss. 235, f. 37—37 v.; *Documente privind relațiile agrare*, pp. 808—810.

⁴ *Ibidem*, XIX/105; mss. 235, f. 38 v.—39.

⁵ *Ibidem*, f. 39.

n-au fost obligați să plătească mănăstirii „cheltuiala ce au făcut fără de drept în 36 de ani, pînă la 16 pungi de bani, de putea să fi cumpărat trei moșii de acelea, afar de alte pagube ce au curs mănăstirii din pricina lor, purtîndu-ne prin judecăți”.¹

Am arătat că în această perioadă se face tot mai mult simțită lăcomia stăpînilor de pămînturi după clacă, odată cu extinderea relațiilor de schimb. Această lăcomie se concretizează și în „învoiala” pe care mănăstirea Hurez reușește s-o impună sătenilor din Baia de Fier, obținînd de la ei, la 13 martie 1794, un zapis² prin care se angajau să plătească „numai cîte patru zile pe an” de omul casnic, în afară de zlotul de vatră, să dea cîte patru banițe de porumb de fiecare pogon, fin din cinci căpițe una, adus cu carole lor la mănăstire, acestea în afară de celelalte dări în produse și bani. Astfel, se încălcau legiuirile în vigoare, care prevedeau 12 zile de clacă sau un zlot de vatră pe an. Deși Alexandru Ipsilanti cedase insistenței boierilor și introdusese darea porumbului de patru banițe la pogon, se menținuse destul de răspîndit „vechiul obicei” de a se lua din zece banițe una. În aceste condiții este explicabil de ce locuitorii nu respectă zapisul din capul locului, deși fuseseră siliți să-l îscălească, iar domnul îl întărise la 15 martie 1794. Pentru rezolvarea noului conflict ce se ivește între săteni și mănăstire în legătură cu darea porumbului, egumenul cere învoire divanului Craiovei să se facă măsurători pe moșia Baia, spre a se stabili precis numărul pogoanelor de pe care să se ceară dijma. Primește însă răspunsul lui Constantin Geani, la 26 mai 1794, că „a intra cu prăjina să măsoare și să facă pogoane să vor spăria lăcuitorii și poate să facă vreo strămutare”.³ Cere egumenului să nu mai pretindă locuitorilor patru banițe de pogon, ci, conform vechiului obicei, din zece banițe una, anunțîndu-l totodată că va porunci vătafului Ursache să forțeze pe locuitori a respecta zapisul dat mănăstirii.

În același timp, egumenul are de rezolvat problema sătenilor Borozeni izgoniți din sat în 1793, care depuneau mereu jalbe la domnitor, arătînd nedreptatea ce li s-a făcut.

Profitînd de faptul că se putea considera oarecum „liniștit” din partea satului, în urma zapisului din 13 martie 1794, egumenul apelează la divanul Craiovei pentru a sili pe Borozeni să renunțe la jalba pe care o înaintaseră domnului. Sub amenințarea că dacă vor pierde și de data aceasta judecata de la București vor fi puși să plătească mănăstirii toate cheltuielile făcute pînă acum cu ocazia judecăților, sătenii renunță să se mai judece în divanul țării, dînd declarație de recunoaștere a dreptului mănăstirii asupra pămînturilor lor. Ei scriau cum, vîzînd că de 36 de ani de cînd se judecă pe la toate divanurile „tot mănăstirea și-au aflat dreapta”,⁴ au hotărît să renunțe de acum încolo la orice pricină cu mănăstirea, care „să aibă a-și stăpîni moșia cu pace, după hotărîrea judecăților”.⁵

¹ Arh. st. București, Hurez, XIX/105; mss. 235, f. 39.-

² *Ibidem*, XIX/107; Al. Ștefulescu, *Gorjul...*, p. 15—16; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XIV, p. 154.

³ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XIV, p. 149.

⁴ Arh. st. București, Hurez, XIX/109; mss. 235, f. 40—41.

⁵ *Ibidem*; mss. 235, f. 41.

Zapisul celor cinci Borozeni e întărit de ispravnicul județului, consemnându-se că „sătenii zic că l-au dat de bună voia lor”.¹

Cu toată renunțarea sătenilor la judecata din divanul țării, egumenul Pahomie cere totuși domnului ca aceștia să-i plătească despăgubirile de judecată.² Marele logofăt Nicolae Filipescu, în anaforeaua din 11 ianuarie 1795, înforma pe domn că sătenii au renunțat la judecată și se poate întări stăpînirea mănăstirii asupra moșiei Baia.³ În privința despăgubirilor de judecată, marele logofăt nu ia nici o atitudine, lăsînd să hotărască domnul țării. Acesta însă trece și el cu vederea cererea egumenului, referindu-se în rezoluția sa numai la dreptul de stăpînire asupra moșiei Baia, pentru care dă întărire la 15 ianuarie 1795.⁴

La începutul secolului al XIX-lea atmosfera de frămîntări sociale și politice din Țara Românească se accentuează. În această perioadă se agravează atît exploatarea feudală, prin sporirea numărului zilelor de clacă, a rentei în bani și a obligațiilor în natură ale clăcașilor, cît și fiscalitatea excesivă.

Legiuirea lui Caragea din 1818 adăuga la cele 12 zile de clacă „obișnuite” încă două zile: una de arătură, primăvara sau toamna, și una pentru transportul lemnului și al dijmelor, cu mijloacele sătenilor, unde va porunci stăpînul moșiei. Totodată, prețul convertirii clăcii era ridicat de la un zlot de vatră pentru toate cele 12 zile la un leu pe zi, iar libertatea învoielilor pentru mai puține zile de clacă decît cele legale era restrînsă. Noua legiuire mărea dijma din produse și desființa dreptul de protimisis asupra arendării moșiilor.

Toate acestea, la care se adaugă majorarea obligațiilor fiscale și abuzurile aparatului de stat duc la creșterea nemulțumirii țăranilor și la manifestarea cu mai mare intensitate a diferitelor forme ale luptei de clasă⁵. Cum însă stăpînirea turcească reprezenta un sprijin puternic în menținerea relațiilor feudale, valul general al nemulțumirilor se va îndrepta totodată și împotriva acestei stăpîniri. Mișcarea revoluționară din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu va reprezenta astfel o dezlănțuire puternică a forțelor interesate în progresul societății, acea „insurecție generală, socială și națională, la care au participat toate categoriile sociale interesate în abolirea feudalismului”⁶.

Pentru țărănimia din Oltenia, în această perioadă, asupririi feudale și fiscalității excesive li se adaugă rechizițiile din timp de război, precum și repetatele atacuri ale bandelor lui Pazvant-Oglu din Vidin. Totodată,

¹ Arh. st. București; mss. 235, f. 41.

² Arh. st. București, Hurez. mss. 235, f. 42.

³ *Ibidem*, XIX/111; mss. 235, f. 42 v.—43.

⁴ *Ibidem*, f. 43.

⁵ Pentru problema relațiilor agrare în această perioadă, vezi S. C. O. L. U. M. B. E. A. N. U. *Caracterul exploatării feudale a țărănimii în deceniile anterioare răscoalei lui T. Vladimirescu (1800—1821)*, București, Ed. Academiei R.P.R., 1961 (extras din „Studii” nr. 3/1961).

⁶ *Istoria României*, vol. III, p. 850.

calamitățile naturale, ca seceta, epidemiile de ciumă etc. întregeau tabloul zguduitor al mizeriei sale.

Față de obligațiile clăcășești majorate prin legiuirea lui Caragea, împotrivirea sătenilor din Baia se manifestă prin variatele forme cunoscute din perioadele anterioare, precum și prin unele forme noi. Știrile referitoare la acțiunile sătenilor din Baia de Fier în perioada 1795—1818 sînt sporadice. Ele se referă, în special, la nerespectarea monopolului asupra exploataării varului și a tăierii pădurilor, precum și la problema munților¹.

În toamna anului 1818, egumenul Gherasie se plîngea domnului Alexandru Suțu că locuitorii de pe moșia Baia de Fier nu fac claca și nu dau dijma mănăstirii, cărora, „dacă li se cere a-și răspunde dreaptă datoria lor, ei cu un cuvînt se împotrivesc că vor sparge satul”² (sublinierea ns.). Apare astfel un element nou în atitudinea sătenilor din Baia. Este pentru prima dată cînd ei amenință cu spargerea satului, pe cînd în perioada anterioară am constatat împotrivirea lor dîrză la aplicarea pedepselor cu strămutarea. Aceasta este însă singura știre despre o asemenea intenție a locuitorilor din Baia. În perioada următoare — ca și în secolele XVI—XVIII de care ne-am ocupat — ei vor manifesta una și aceeași tendință, de a fi oameni liberi pe pămînturile lor pe care le munceau de secole.

Intr-adevăr, în mai 1820, unii dintre locuitorii din Baia au dat jalbă la divanul Craiovei, cerînd să se judece pentru dreptul de stăpînire asupra pămîntului³. Fiind chemat la judecată cu martori și alte dovezi de stăpînire asupra moșiei, egumenul nu se prezintă, cerînd ca judecata să se facă întîi la isprăvnicie și dacă nu se vor înțelege, vor veni apoi și la divanul Craiovei, motivînd că îi este greu să aducă martorii — oameni bătrîni — pînă la Craiova⁴.

În scopul acestei judecăți, sătenii din Baia de Fier împruternicesc pe popa Chiriac să-i reprezinte la judecată, întrucît ei nu puteau merge cu toții „din pricina cheltuielilor și a zmăcinării drumului”⁵.

La judecata ce are loc în luna noiembrie 1820 la isprăvnicia județului, sătenii cer să li se înapoieze pămînturile pe care le-au avut și pe care le stăpînește mănăstirea în silnicie. Cerîndu-li-se dovezi asupra dreptului lor, sătenii se sprijină pe cartea de eliberare din rumînie din anul 1658, pe cînd vechilul mănăstirii prezintă, ca de obicei, numeroase zapise de stăpînire. Față de această situație, ispravnicii propun divanului Craiovei să se dea mănăstirii întărire asupra moșiei Baia de Fier, și — pentru ca pricina să fie „hotărîită și izbrănită” — să se „spargă” în cinstitul divan toate „hărtoagele și cărțile cele anerisite de la mîna sătenilor”, iar ei să fie puși să facă toată claca din urmă, să dea dijmele și să plătească mănăstirii cheltuielile „ce au făcut și ce va mai face în pornirea acestii judecați”⁶.

¹ Arh. st. București, Hurez, XIX/122, 128.

² *Ibidem*, XIX/123; mss. 235, f. 43.

³ *Ibidem*, XIX/124; mss. 235, f. 43 v.

⁴ *Ibidem*, XIX/124; mss. 235, f. 43 v—44.

⁵ *Ibidem*, XIX/125.

⁶ *Ibidem*, XIX/126; mss. 235, f. 44—47.

Judecarea în divanul Craiovei se face în luna decembrie 1820. De data aceasta, spre deosebire de celelalte judecăți de pînă acum, cînd sătenii se sprijiniseră numai pe cartea de răscumpărare de la Milinea și — de cîteva ori — pe cea din 1588 a strămoșului lor Crăciun, ei aduc acum mai multe cărți domnești de vînzare-cumpărare a unor părți de moșie din Baia în sec. al XVII-lea între diferiți proprietari¹, susținînd că ei sînt urmașii acelor proprietari și ca atare au dreptul să le stăpînească pămîntul. Cu toate acestea, concluzia divanului Craiovei este aceea că „dacă sătenii ar fi avut vreedată moșie acolo, nu ar fi fost nevoiți a se răscumpăra de la Mihail-Vodă“ (!) și ca atare, dreptatea nu poate fi decît de partea mănăstirii. Dar, întrucît sătenii nu se mulțumeau cu judecata din divanul Craiovei, se înapoiază fiecărei părți hrisoavele respective și se fixează termen de judecată în divanul țării, după 15 ianuarie 1821².

Cu toate acestea, imediat după terminarea judecății din divanul Craiovei, caimacamul Ion Tipalt trimite mumbașir la Baia de Fier pe Dincă logofătul, spre a da ajutor ispravnicilor în îndeplinirea poruncii ca să forțeze pe locuitori a-și achita datoriile către mănăstire³.

Făcîndu-se socoteala datoriilor pe care mănăstirea le pretindea de la săteni, s-a ajuns de fiecare casă la cîte 12 taleri pentru cele 12 zile de clacă pe an și la cîte 7 taleri pentru cîte o zi de arătură și un car de lemne. Întrucît sătenii n-au avut posibilitatea să plătească aceste datorii, li s-au sechestrat 200 de boi și vaci, 100 de oi și capre și 900 de taleri⁴. Acestea, în afară de faptul că în anii precedenți li se mai luaseră importante cantități de var, precum și 200 de taleri (pentru care egumenul spune însă că „din bună voința lor l-au mulțumit cu acei taleri 200“ pentru că a admis ca arendaș al moșiei pe cine au voit ei)⁵.

În primăvara anului 1821, în timp ce Oltenia era cuprinsă de răsccoală, sătenii din Baia „s-au rădicat și au mers cu Gîrbea apostatul împreună cu pandurii“ de au luat înapoi vitele de la mănăstire „cu silnicie și zurbalic“⁶. Totodată, au alungat pe ciobanii ungureni cărora egumenul le închiriasse unul din munți cu 800 de taleri pe an, și l-au luat ei în folosință, egumenul fiind nevoit să restituie ungurenilor cei 800 de taleri pe care-i încasase anticipat.

La jalba pe care o face egumenul către divanul Craiovei, ca sătenii — „de vreme ce și-au luat vitele înapoi prin silnică revoluție, făcîndu-să dă sineși judecători și împlinitori“⁷ — să-i plătească datoriile din anii trecuți, cu toată porunca pe care au primit-o ispravnicii în acest sens, lucrurile au rămas neschimbate. De aceea după înăbușirea mișcării au fost luate din nou vitele sătenilor și duse la mănăstire, din care cauză egumenul este chemat de ei la judecată în divanul Craiovei. În divan, „popa

¹ Vezi și trim. : 1, 7, 10 de la p. 94, 2 p. 95.

² Arh. st. București, Hurez, XIX/127; mss. 235, f. 47—52.

³ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XIV, București, Socec, 1907, p. 167.

⁴ Arh. st. București, Hurez, XIX/128.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

Chiriac și Dumitrache Paraschivescul și Dinu Diaconescu de la Baia de Fier... vechii și celorlalți lăcuiitori din Baia și din celelalte mahalale de acolo" insistau ca mănăstirea să respecte vechiul așezământ pe care-l încheiaseră în anul 1794, la cererea mănăstirii. Preferința sătenilor din Baia pentru acest așezământ — deși atunci când a fost încheiat el reprezenta un abuz prin sarcinile prevăzute, în comparație cu legile în vigoare¹ — se explică prin aceea că după anul 1818, în urma aplicării legiurii lui Caragea, obligațiile clăcașilor crescuseră mult.

Deși în aparență reprezentantul mănăstirii și divanul Craiovei au admis menținerea în vigoare a așezământului din 1794, în realitate, prin datoriile din urmă la care au fost impuși sătenii și prin modul cum se prevedea îndeplinirea clauzelor cuprinse în așezământ, obligațiile lor erau cu mult mai mari chiar în comparație cu legiuirea în vigoare în 1821².

Aceste obligații trebuiau îndeplinite de săteni în timp ce o altă serie de îndatoriri apăsau asupra lor pentru întreținerea armatelor turcești venite în țară să înăbușe răscoala. În această situație grea, locuitorii cer în repetate rînduri divanului Craiovei să fie scutiți de dările către mănăstire, căci altfel nu puteau achita pe cele cerute de armatele turcești. De teama urmărilor neplăcute pe care le-ar fi avut boierimea, în cazul neîndeplinirii cererilor armatei turcești, pe de o parte, iar pe de alta pentru a evita creșterea nemulțumirii țăranilor, care și așa dădeau destulă bătaie de cap stăpînirii, divanul Craiovei hotărăște, la 18 martie 1822, ca sătenii „să fie nesupărați de oamenii mănăstirii pentru cererea clăcilor, a dijmurilor și altor adeturi, pînă va rămînea țara în liniște, și așa, cu această nesupărare, să resufle și ei și să poată împlini cuviincioasăle cereri ce li se fac de către stăpînire, spre împlinirea trebuinței oștirilor”³. Dar mănăstirea nu respectă această poruncă și, întrucît la o nouă plîngere a sătenilor nici divanul Craiovei nu le mai ia apărarea, aceștia se adresează cu o jalbă pașei de la Vidin, în urma căreia divanul Craiovei este obligat să întreprindă o nouă cercetare.

Întrucît nici de data aceasta divanul Craiovei n-a adoptat măsuri care să ușureze situația țăranilor, ei au trimis delegați la Vidin cu altă jalbă, „făcînd piră mare cu pierderea capului atît asupra egumenului și asupra boierilor divaniți”⁴, cît „și mănăstirea dă ar fi fost cu puțință să o dărapene pînă în temelie”⁵. De teamă, egumenul mănăstirii se refugiază peste munți în Transilvania și de aceea este ridicat cu sila în locul lui și adus la Craiova pentru judecată economul mănăstirii, care mai tîrziu relatează astfel momentele de spaimă prin care a trecut atunci: „...temîndu-mă să nu mă prăpădească cumvași, am căzut cu mare plecăciune către răposatul caimacam Samurcaș și dumnealui au mijlocit... de au poprit mergerea mea la Dii⁶, dar am plătit îndestul... pînă cînd să-mi

¹ Vezi p. 111—112.

² Arh. st. București, Hurez. XIX/128.

³ *Ibidem*, XIX/129.

⁴ *Ibidem*, XIX/132; mss. 235, f. 74—75.

⁵ *Ibidem*. XIX/156; mss. 235, f. 77—77 v.

⁶ Vidin.

scap capul" ¹. În felul acesta, sătenii din Baia au fost lăsați în pace pentru o perioadă de aproape un an.

Din noiembrie 1823, jalbele reîncep de ambele părți ², iar la porunca domnului Grigore Ghica sătenii sînt constrînși să-și achite regulat obligațiile către mănăstire, această situație prelungindu-se pînă la introducerea Regulamentului organic.

Prin aplicarea Regulamentului organic, ca o legislație de tip feudal în esența ei, deși reflectă și existența unor elemente ale relațiilor de producție capitaliste din acea perioadă, nu numai că se mențin, dar chiar se întăresc relațiile de producție feudale. Prin stabilirea unui nart prea mare la cele 12 zile de clacă, prin ziua de muncă cu plugul și cea pentru transportul lemnului, precum și prin introducerea „iobăgiei” echivalentă în Țara Românească cu 14 zile de muncă, numărul total al zilelor de clacă era cu mult mai ridicat ca înainte, ele ajungînd în Țara Românească la 56 (iar în Moldova la și mai mult) ³. Se știe că încă din 1831—1832 masele de țărani și-au arătat nemulțumirea față de prevederile Regulamentului organic, ceea ce a împus revizuirea lui în 1832. Modificările aduse fiind însă neesențiale, el a rămas acel „codice al muncii de clacă” (Marx), un instrument puternic în mîna clasei dominante din cele două țări române.

Nemulțumirea țăranilor față de Regulamentul organic s-a manifestat sub diferite aspecte, de la plîngerile înaintate autorităților și fuga de pe moșii, pînă la răscoalele locale, pentru a se dezlănțui cu putere în anul 1848.

Față de obligațiile sporite prevăzute de noua legiuire, locuitorii din Baia de Fier au o atitudine deosebit de hotărîtă, căutînd să obțină prin judecată, nu numai respectarea vechilor așezăminte pentru clacă, pe care le aveau cu mănăstirea, ci și eliberarea pămîntului de sub stăpînirea acesteia. În martie 1833, ei înaintează o jalbă către judecătoria Vilcea ⁴, iar în noiembrie, către generalul Kiselev ⁵. Urmează altele, către divanul Craiovei ⁶ și către băneasa banului Brîncoveanu, în același scop ⁷.

Totdeauna, sătenii se comportă ca niște adevărați stăpîni ai pămîntului. *Refuză să îndeplinească orice obligații către mănăstire și alungă pe epistatul moșiei* (sublinierea ns.), de asemenea, continuă să facă cislă în sat pentru a avea bani să se judece în continuare ⁸. Aducînd la cunoștința ocîrmuirii Gorj această comportare a sătenilor, egumenul scria îndîrjit că nu poate crede „să ajungă (sătenii) pînă la atîta nerușinare, că pot lua moșia supt a lor stăpînire...” ⁹.

¹ Arh. st. București, Hurez, XIX/156; mss. 235, f. 77—77 v.

² *Ibidem*, XIX/131, 132, 119; mss. 235, f. 69—69 v.

³ Vezi: Karl Marx, *Insemnări despre români*, București, Ed. Academiei R.P.R., 1964, pp. 163—166; *Istoria României*, vol. III, pp. 945—948.

⁴ Arh. st. București, Hurez, XIX/135.

⁵ *Ibidem*, XIX/118; mss. 235, f. 68.

⁶ *Ibidem*, XIX/131.

⁷ *Ibidem*, XIX/114; mss. 235, f. 68 v. Aceasta, în virtutea faptului că moșia Baia Iuseșe în 1691 stăpînită de Constantin Brîncoveanu.

⁸ *Ibidem*, dosare mănăst., nr. 20, f. 12 v.

⁹ *Ibidem*.

În această atitudine de nesupunere, toți locuitorii din Baia erau solidari. Datorită însă faptului că nu se puteau duce toți la judecăți, întrucât acestea se țineau la Tîrgu-Jiu, reședința forului judecătoresc respectiv, își alegeau — așa cum s-a mai arătat — pe unii dintre ei, cu știință de carte și mai înstăriți, printre aceștia fiind și preotul satului — clăcaș și el — care susțineau interesele întregului sat. Căutînd să profite de această diferențiere după starea materială a locuitorilor, egumenul mănăstirii încercă să-i dezbine, pentru a fi mai ușor combătuți. În acest scop, el prezintă acțiunile fruntașilor de strîngere a unor sume de bani în vederea judecăților ca un mijloc de profit personal. În aceeași jalbă către ocîrmuirea Gorj, scria că strîngerea banilor de la săteni „este numai o mijlocire, ca să poată mai cu leznire a scoate bani după sărăcime și a să specularisi”¹. La fel, erijîndu-se în apărător al intereselor sătenilor, egumenul se arată „îngrijorat” de faptul că prin influența lor răzvrătiții îi împiedică să-și plătească la timp datoriile către mănăstire, pricinuind în acest fel „dărăpănarea și sărăcirea obștii satului”, prin aceea că, dacă vor rămîne prea mult în urmă cu plata havaetului, le va fi apoi greu de plătit². Din aceste exemple, tendința egumenului apare deosebit de evidentă.

Așa cum au atestat și documentele studiate pentru perioada de pînă la introducerea Regulamentului organic, și cele de acum dovedesc că sătenii urmăreau, pe de o parte, obținerea pămîntului prin scoaterea de sub stăpînirea mănăstirii, ca țel final al luptei în condițiile existenței relațiilor de producție feudale, iar pe de altă parte, ca obiective apropiate și uneori realizabile, reducerea obligațiilor față de mănăstire. După arendarea moșiei Baia de către egumen, sătenii au de luptat, totodată, și împotriva arendașilor, care căutau să scoată cît mai mult profit de pe spînarea lor.

Nemulțumirile față de arendaș se manifestă la început — așa cum s-a mai semnalat — prin împiedicarea egumenului de a da moșia în arendă unora care ridicau prea mult obligațiile sătenilor, precum și prin reclamații către autorități, iar în cele din urmă prin alungarea arendașilor de pe moșie.

Dintr-o carte de judecată a divanului „Valahiei cei mici” din 30 decembrie 1821 am aflat că în anul 1820 locuitorii din Baia impuseseră egumenului anularea contractului de arendare cu Costea Grecul³. În 1834, ei se plîngeau Departamentului Treburilor din Lăuntru, atît împotriva egumenului, cît și împotriva arendașului⁴. În urma acestei plîngerii este trimis Alexandru Zăroianu să facă „scumpă cercetare” la fața locului, urmînd ca plata pentru această deplasare s-o primească de la cei ce vor fi găsiți vinovați, cîte cinci lei pe zi⁵. În urma cercetării, ce se încheie cu concluzia că cele reclamate de săteni nu sînt adevărate, aceștia din urmă

¹ Arh. st. București, Hurez, dosare mănăst., nr. 20, f. 12 v.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, XIX/128.

⁴ Nu s-a păstrat această jalbă.

⁵ Arh. st. București, Hurez, dosare mănăst., nr. 20, f. 17.

sînt obligați să-i plătească lui Alexandru Zăroianu pentru cercetarea făcută¹.

În toamna anului 1834, egumenul Hrisant, printr-o lungă jalbă către Alexandru Ghica, îi arată nemulțumirile pe care locuitorii din Baia le provoacă mănăstirii prin nesupunerea lor. El cere domnului ca zece dintre locuitorii cei mai nesupuși să fie izgoniți din sat, așa cum s-a procedat și în trecut, adăugînd că „de nu se va întrebuița acest fel de mijloc, mănăstirea niciodată nu va putea găsi liniște despre dînșii”².

Deși cei zece locuitori împotriva cărora s-a cerut pedeapsa cu strămutarea din sat s-au angajat să fie supuși în viitor față de mănăstire și de arendaș, egumenul insistă pentru izgonirea lor. Primindu-se încuviințarea respectivă de la Departamentul Treburilor din Lăuntru, fără de care nu puteau fi îndepărtați clăcașii de pe moșie, este trimis în sat Manolache Lascăr, din partea ocîrmuirii Gorj, cu sarcina de a face evaluarea caselor și pometurilor celor izgoniți, pentru care aveau dreptul de despăgubire din partea mănăstirii³.

În urma calculelor făcute împreună cu reprezentantul egumenului, s-a constatat că din cei zece locuitori numai doi mai erau datori mănăstirii în momentul cînd s-au încheiat socotelile, și aceștia cu sume mici — 14 și respectiv 27 de lei — pe cînd celorlalți mănăstirea era aceea care trebuia să le achite anumite sume de bani.

Din analiza calculelor întocmite cu ocazia acestor strămutări la 21—22 aprilie 1835, se desprinde observația că locuitorii din Baia de Fier creșteau un număr mare de vite, că din cei zece numai doi erau impuși cu darea porumbului, trei cu a finului, unul cu otaștina — deși rezultă că pe moșie exista un număr mare de pruni, dar erau, probabil, neroditori — ceea ce corespunde condițiilor naturale ale regiunii în care se afla satul⁴.

Alte observații se impun din prețul convertirii obligațiilor clăcașilor în bani. Astfel, ziua de clacă scotită cu două vite de muncă și una de hrană le era prețuită cu 2 lei, ziua de plug cu 6 lei — deci trei zile de clacă — transportul carului de lemne, la fel. Obligația servituții (iobăgia) le era scotită în bani cît 6 zile și jumătate de clacă. Pentru fiecare vită mare plăteau cîte un leu ierbăritul, un leu pentru fiecare rîmător, la fel pentru zece vite mărunte. După împărțirea lor în cele trei categorii — fruntași, mijlocași, codași — în raport cu numărul vitelor de muncă, conform Regulamentului Organic, observăm că din cei zece locuitori majoritatea erau mijlocași și fruntași⁵.

La 22 aprilie 1835, vechilul mănăstirii încunoștiința ocîrmuirea Gorj că după ce ambele părți și-au achitat reciproc datoriile „au scos afară din moșie pe toți acei zece clăcași, cu tot calabalîcul și vitele lor”⁶.

¹ Arh. st. București, Hurez, dosare mănăst. nr. 20 f. 18.

² *Ibidem*, XIX/151; mss. 235, f. 74—75 v.

³ *Ibidem*, XIX/161; mss. 235, f. 81 v.—82.

⁴ *Ibidem*, XIX/164; 235, f. 83—86 v.; vezi și trim. I, p. 92.

⁵ *Ibidem*, 164; mss. 235, f. 83—86 v.

⁶ *Ibidem*. 166; mss. 235, f. 86 v.

Peste câteva luni, șapte dintre locuitorii strămutați scriu o jalbă egumenului mănăstirii¹, cerînd să fie reprimiți pe moșie. Recunoscîndu-și „vina“ de a fi umblat prin judecăți împotriva mănăstirii, ei arată că s-au lăsat influențați de alții, ca Dumitru Paraschivescu, Niță Paraschivescu, popa Chiriac, popa Aguridă etc., „care i-au răscolit că vor cîștiga moșie“. Totodată, un număr de 149 de săteni se constituie chezași pentru ei, dînd mănăstirii un zapis prin care se angajează a nu mai umbla prin judecăți². Cu toate că acest zapis era iscălit de cei 149 de locuitori, egumenul nu crede în angajamentul lor de a nu mai umbla prin judecăți și — pentru a se încredința că zapisul a fost dat „cu știrea și voia a tot satul“ — el scrie subcîrmuitorului de plai, la 1 septembrie 1835, să meargă în sat și să-i adune „pe toți, cu mic cu mare“, să le citească zapisul și să-i pună să-l iscălească³. Fiind reprimiți în sat, cei șapte locuitori se dezic de restul clăcașilor strămutați, arătînd că au fost amenințați de aceștia că dacă nu vor merge la judecată cu mănăstirea, le vor da foc la case.

Unora dintre cei reveniți li se stabilesc condiții foarte grele. Astfel, pentru unul dintre ei egumenul dădea poruncă epistatului moșiei să-l lase să locuiască cu copiii numai într-o pivnicioară de lîngă casă, iar în casa cea mare, care era pecetluită, să nu aibă voie a umbla și nici prin bătătură⁴, pentru vite dîndu-i instrucțiuni să plătească havaietul ca alăturaș.

Atît de mult se temea egumenul de unul dintre sătenii strămutați, și anume Niță Paraschivescu, încît atunci cînd a aflat de revenirea sa cu aprobarea subcîrmuitorului de plai îi scria, la 8 decembrie 1836, îngrijitorului moșiei, kir Gheorghe, să-l izgonească imediat, la fel ca și pe fiul lui, pentru care va trimite poruncă isprăvnicelului „...ca să vie cu oameni a rumpe și a sparge casa sa pînă la pămînt“⁵.

Deși sătenii promisese că nu vor mai umbla prin judecăți împotriva mănăstirii, la 18 octombrie 1840, egumenul Hrisant era citat din nou să se prezinte la divanul Craiovei, cu acte doveditoare asupra proprietății Baia, unde urma să aibă loc o judecată pentru „adeturile moșiei“⁶. Egumenul refuză să se prezinte la judecată, răspunzînd că nu mai are ce discuta cu sătenii, deoarece „încă din leat 835 au luat sfîrșit și s-au izbrănit toate pricinile dintre numiți și mănăstire“⁷.

Pentru perioada dintre anii 1841—1848 nu mai constatăm documentar acțiuni ale sătenilor din Baia împotriva mănăstirii sau arendașului. Totuși, din atitudinea lor anterioară, este greu să credem că în acești ani pe moșia Baia a fost liniște.

Revoluția din anul 1848, care pe teritoriul Olteniei s-a desfășurat în multe locuri cu o forță puternică, nu a rezolvat principala problemă ce se punea atunci în fața forțelor progresiste din țară, și anume problema țărănească. Totuși, revoluția a arătat că menținerea privilegiilor

¹ Arh. st. București, Hurez, 167; mss. 235, f. 87 v.—89.

² *Ibidem*, 168; mss. 235, f. 89 v.—94.

³ *Ibidem*, XIX/169; mss. 235, f. 94—95.

⁴ *Ibidem*, dosare mănăst., nr. 20, f. 20.

⁵ *Ibidem*, f. 29.

⁶ *Ibidem*, f. 58.

⁷ *Ibidem*, f. 59.

feudale, așa cum erau ele consfințite de Regulamentul Organic ar fi fost periculoasă pentru boierime, deoarece, pe de o parte, țărănimia, care nu mai putea suporta această situație, ar fi continuat lupta, iar pe de altă parte, menținerea acestor privilegii punea boierimea din ce în ce mai mult în conflict cu burghezia, care devenea tot mai puternică și care se izbea de existența relațiilor feudale.

Pe linia rezolvării acestor probleme în mod convenabil boierimii se situează și „Legiuirea pentru reciproacele drepturi și îndatoriri ale proprietarilor și ale lucrătorilor pământului” din 1851—1852¹. Pentru moșiile mănăstirești se elaborase încă din 1850 un nou regulament de arendare. Acesta cuprindea condiții, atât pentru stăpînii moșiei, cît și pentru arendași; de asemenea, cuprindea obligațiile sătenilor față de arendași și față de stăpînii pământului, în cazul de față mănăstirea Hurez.

În legătură cu aplicarea noilor legiuri pe moșia Baia de Fier, documentele ne dau știri numeroase despre continua agitație atât împotriva mănăstirii, cît și a arendașului. Unii săteni, printre care și trei dintre cei înapoiți în sat după izgonirea din anul 1835, și anume Ion Lungulescu, Ion Rădescu și Toma Rădescu, îndemnau pe ceilalți locuitori „să se ducă să jăluiască pă la stăpînire, făcînd neodihnă”², încît din cauza lor „totdeauna a fost satul în fierbere”³. De asemenea, sătenii au dat jalbă împotriva arendașului arătînd că „sînt năpăstuiți și încărcați”⁴. În primăvara anului 1851, cînd arendașul a subînchiriat o parte din muntele satului, unii locuitori „ca niște oameni răzvrătiți, au sărit cu pricină la arendaș”⁵, împiedicîndu-l să obțină un cîștig mai mare pe spinarea sătenilor.

Cum am arătat mai înainte, după anul 1835, sătenii nu mai acționează întotdeauna unitar și ne-am explicat acest lucru prin măsurile aspre luate în comun de egumen și autorități. În vara anului 1851 găsim în Baia de Fier un grup destul de numeros de locuitori dînd declarație împotriva unor consăteni ai lor, cerînd chiar îndepărtarea acestora din sat⁶, în timp ce un alt grup le ia apărarea, constituindu-se chezași pentru tovarășii lor⁷. Atît de mult se temea egumenul de cei trei săteni reveniți în sat, încît la rugămîntea acestora de a nu fi strămutați a doua oară le respinge categoric cererea, insistînd pe lîngă subcîrmuitorul de plai să fie cît mai repede îndepărtați din sat⁸. Egumenul scria subcîrmuitorului de plai că acești săteni „...neîntrerupîndu-să din nesupunerea cu care se arată la drepturile proprietății și din scandalu ce pă toate zilele îl însuflă colorați clăcași... ca o epidemie molipsește tot satul...”⁹ (sublinierea ns.). La 20 decembrie 1852, egumenul intervine din nou, insistînd să se facă ne-

¹ V. Maciu, *Caracterul legiurilor agrare în România, în deceniile VI și VII ale secolului al XIX-lea*, în *Comunicări și articole de istorie*, București, 1955.

² Arh. st. București, Hurez, dosare mănăst., nr. 20, f. 62.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, f. 65.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, f. 66—67.

⁸ *Ibidem*, f. 62—63.

⁹ *Ibidem*, f. 62.

întârziat acest lucru, pentru că rămînerea lor în continuare în mijlocul satului ar reprezenta o permanentă amenințare pentru mănăstire¹.

În aceeași zi însă, cînd egumenul cerea insistent izgonirea locuitorilor, în sat aveau loc acțiuni deosebite împotriva arendașului moșiei, Dimitrie Penetis. Fiind chemat la Casa satului, unde s-a dus „mai mult cu sila“, și unde se aflau adunați numeroși săteni, i s-a pus în vedere să părăsească moșia. Arendașul redă faptele în raportul său din 22 decembrie 1852 către egumen în felul următor: „...deodată (sătenii) s-a ridicat asupra-mi, strigîndu-mi în gura mare că de drepturile proprietății să nu-i supăr întru nimic, căci ei au alte gînduri pentru această moșie, de vreme ce acum a încetat din viață fostul egumen...“². Arendașul arată cum abia a reușit să scape „cu vorbe blînde“ din mîinile sătenilor, fugind la conac, unde a petrecut toată noaptea în mare spaimă³. În dimineața de 21 decembrie 1851, sătenii, în frunte cu Ion Chivulescu și Toma al Stanchii, s-au dus la conacul moșiei, silind pe arendaș să le dea pecetea moșiei și, „ne-cîstîndu-l tot atunci prin feluri de vorbe proaste“, i-au pus în vedere să plece imediat de acolo, căci nu-l mai pot suferi a le lua „claca și celelalte după legiuri“⁴. Arendașul cerea egumenului să ia măsuri împotriva locuitorilor care îl-au izgonit din sat, unde i-au rămas banii și celelalte lucruri, arătînd că n-a mai avut timp să și le „asigure“, plecînd repede, de teamă să nu-și piardă viața⁵.

Raportînd, la rîndul său, aceste fapte către ocîrmuirea județului, la 22 decembrie 1852, noul egumen al mănăstirii, Ioanichie, insista pentru izgonirea neîntârziată a celor trei săteni, precum și a lui Ion Chivulescu și Toma al Stanchii, care se aflaseră în fruntea locuitorilor cu ocazia evenimentelor relatate⁶. Totodată, egumenul se adresa către „obștea locuitorilor satului“, arătîndu-și mirarea pentru purtarea lor, după angajamentul ce-și luaseră cu puțin timp înainte, de a nu mai pricinui „supărări“ mănăstirii, „sfătîndu-i“ a se supune și amenințîndu-i totodată cu măsuri de pedepsire⁷.

În anii următori, sătenii au avut aceeași atitudine de împotrivire față de arendașul Dimitrie Penetis, care ținea mai departe moșia în arendă, cu sprijinul egumenului. În 1856, arendașul provoacă și mai mult nemulțumirea locuitorilor, cînd, luîndu-și ca asociați la arendașie pe Ianciu Zătreanu și D. Panaiche, fără știrea egumenului, măresc pretențiile față de olăcași. La 10 decembrie 1856, locuitorii din Baia se plîngeau egumenului că arendașii nu respectă înțelegerea pe care au avut-o referitor la plata dijmei finului în bani, și acum, după ce unii au dat bani, alțora

¹ Arh. st. București, Hurez, dosare mănăst., f. 71—72.

² *Ibidem*, f. 73. Egumenul Hrisant condusese mănăstirea timp de 20 de ani și vedea foarte multă energie în această funcție. Egumenia lui s-a caracterizat prin stoarcerea unui profit cît mai mare de pe moșile mănăstirii și prin măsuri aspre împotriva sătenilor nesupuși. Exemple avem chiar în lucrarea de față.

³ Arh. st. București, Hurez, dosare mănăst., nr. 20, f. 73.

⁴ *Ibidem*, f. 73 v.

⁵ *Ibidem*, f. 73 v.

⁶ *Ibidem*, f. 75 v.

⁷ *Ibidem*, f. 76—76 v.

le-o cere în natură, în timp ce ei nu au fin nici pentru vitele lor. De asemenea, unora dintre locuitorii le-a luat preț dublu, ridicând totodată și prețul muntelui Micaia, pe care-l aveau sătenii în folosință, de la 50 la 70 de galbeni austrieci. Ajunși la disperare, sătenii scriau egumenului, în jalba lor: „Să ridicați acești nelegiuții cameni după capetele noastre, căci de vor mai șadea pă noi ne sărăcesc din fața pământului și noi apucăm lumea în cap”¹. În urma acestei reclamații, egumenul cere arendașului să îndepărteze pe cei doi coasociați, ceea ce Penetis refuză. Din această cauză, sub presiunea țăranilor, Penetis este din nou avertizat de egumen, la 10 martie 1857, anunțându-l totodată că mănăstirea, nemulțumită de atitudinea lui, de nerespectarea dispozițiilor date de egumen, desface contractul pe care l-a avut încheiat, înapoiindu-i banii pentru restul anului 1857².

În anul 1858, cu ocazia măsurătorilor de teren ce urmau să se facă pentru anul 1859, în conformitate cu legiurile din 1851, în vederea comasării loturilor țărănești și a delimitării suprafețelor la dispoziția arendașului, conflictul între locuitorii satului și noul arendaș, Hristea Gheorghiu, se manifestă deosebit de acut. O dată cu comasarea loturilor țărănești, urma să se stabilească din nou și întinderea acestora, în raport cu numărul vitelor. Prin aceasta, locuitorii erau lipsiți de o bună parte din terenurile pe care le folosiseră pînă atunci, întrucît, în raport cu numărul vitelor, unii dintre ei foloseau loturi mai mari decît „legiuitele pogoane”. În același timp, arendașul avea intenția ca prin micșorarea și comasarea loturilor țărănești să oprească pămînturile cele mai bune din moșie, pentru a le da ca „prisoase” prin „învoieli libere”, ceea ce îi dădea posibilitatea să obțină un profit și mai mare de pe spinarea sătenilor³.

Nepermițînd să se facă măsurătorile, locuitorii din Baia de Fier înaintează o reclamație către administrația județului, pe de o parte, iar pe de altă parte, reclamă și arendașul Hristea Gheorghiu. Subadministratorul plaiului Novaci, care se deplasează la fața locului, nu poate rezolva problema, deoarece sătenii refuză cu îndrăjire să permită noile măsurători⁴. La intervențiile repetate ale arendașului, sînt trimiși în sat, din partea administrației județului, Ioan Constantinescu împreună cu subadministratorul plaiului, la 16 noiembrie 1858⁵, pentru a lua măsurile necesare efectuării noilor măsurători.

Cele două rapoarte pe care I. Constantinescu le-a întocmit la 20 noiembrie 1858, după terminarea cercetărilor, ne informează că sătenii și de data aceasta s-au arătat din capul locului împotriva măsurătorilor. Ei au refuzat să aleagă dintre ei „procurori” — așa cum li s-a cerut, spunînd că vor să fie cu toții de față la cercetări. Raportorul arată că, atunci cînd le-a spus sătenilor că locurile pe care le posedă ei și le numesc curături — nu sînt de fapt curături, neobservîndu-se pe ele nici o îmbunătă-

¹ Arh. st. București, Hurez, dosare mănăst., nr. 90, f. 113.

² *Ibidem*, f. 115.

³ Arh. st. București, Min. Interne, Div. Admin., dosar nr. 16/1859, partea I, f. 64—66.

⁴ *Ibidem*, f. 57 v.

⁵ *Ibidem*, f. 49.

țire adusă de mina omului, sătenii „îndată s-au înfuriat cu toții, zbierînd că pe aceste locuri sînt făcute mai mult de 100 de ani curături de părinții lor” și ca atare nu permit să se facă măsurătorile și noua repartizare a loturilor¹. Așa s-au petrecut lucrurile în toate părțile satului pe care le-au cercetat trimișii ocîrmuirii. În partea dinspre Valea Oltețului, săteanul Pătru Epure a răspuns că, „cu nici un chip nu poate lăsa nici măcar o palmă de pămînt din ceea ce s-a pomenit stăpînind.” La fel și pentru muntele Mirușa, unde erau locuri de pășunat, precum și pentru izlaz. La fața locului s-a constatat că unii dintre săteni, ca de exemplu Ștefan și Toma Turleanu, Ioan Bănulescu, împreună cu preotul Constantin Sogodoleanu luaseră înapoi cu forța diferite loturi care timp de nouă ani fuseseră la dispoziția arendașului, spunînd că asupra acestora ei au drept de moștenire.

În atitudinea lor de împotrivire, sătenii erau încurajați de Ioan Vilceanu, logofătul satului, care tot timpul a fost alături de ei. Cunoscînd legiuirile, acesta explica sătenilor conținutul lor și-i ajuta să înțeleagă mai bine dezavantajele pe care le aveau în urma noilor măsurători. Reclamînd atitudinea logofătului, Ioan Constantinescu arăta că acesta a avut „cutezanța” să strige că „în Baia niciodată nu se va pune în aplicare leguirea pogoanelor”². De teamă „să nu să facă scandal și mai mare” — cum spune însuși raportorul — a trebuit să se mulțumească a-i interzice lui Ioan Vilceanu de a mai însoți pe săteni la locurile unde se făcea cercetarea. Insistînd ca acest logofăt, venit în Baia din satul Poenari — pentru a scăpa de capitație — să fie trimis înapoi, raportul adaugă că, „atita vreme cît acest logofăt va mai sta acolo nu se va putea liniști satul”, acesta „fiind de tot barbar în felul său”³.

În concluzia raportului său, Ioan Constantinescu arăta că nu a putut lua hotărîrea de a se trece la efectuarea măsurătorilor, din cauza împotrivirii întregului sat, lăsînd această problemă să fie rezolvată de ocîrmuirea județului.

În ziua de 22 noiembrie 1858, cînd au fost chemați reprezentanții sătenilor din Baia la Tîrgu-Jiu, sediul administrației, împreună cu arendașul, pentru a se hotărî în problema noilor măsurători, sătenii, în loc de a-și trimite numai reprezentanții, au venit în număr de peste 200, în frunte cu Ioan Vilceanu, pentru a sili autoritățile să nu adopte o hotărîre împotriva intereselor lor⁴. Cum „rădicarea însă a acestor săteni într-un număr așa de însemnat îngrijorase orașul”⁵, autoritățile au fost nevoite să ia măsuri de reprimare cu ajutorul dorobanților. Ioan Vilceanu este prins și pedepsit pe loc, în fața tuturor celor prezenți, cu 25 de lovituri, „pentru a fi pildă celorlalți”⁶, iar un număr de 15 săteni sînt închiși și bătuți pentru a declara că sînt de acord să se facă măsurătoarea locurilor. Jeluindu-se caimacamului, la 2 decembrie 1858, despre acest abuz al auto-

¹ Arh. st. București, Min. Int. Div. Admin., dosar nr. 16/1859, partea I, f. 50.

² *Ibidem*, f. 47.

³ *Ibidem*, f. 48.

⁴ *Ibidem*, p. 1, f. 45—46.

⁵ *Ibidem*, f. 46.

⁶ *Ibidem*, f. 45.

rităților, sătenii arătau că „ne-a băgat în hodaie ca pe niște dobitoace necuvîntătoare și puind la ușă doi dorobanți cu nuiiele ne-a făcut de spaimă de am iscălit hotărîrea în favorul arendașului...”¹.

Hotărîrea adoptată de conducerea județului la 22 noiembrie 1858 ne este cunoscută din „jurnalul” administrației pe ziua respectivă. Aici se arată că s-a hotărît „de acord cu ambele părți” (!) să se facă măsurătorile, pentru ca „sătenii să stea în părțile ce li se vor cuveni” după numărul viteilor pe care le posedă fiecare, iar restul pămîntului să fie liber arendașul „ca să dea la cine va avea trebuință, cu bună învoială între dinșii, după ce-și va popri numitul arendaș cite pogoane va avea trebuință”². De asemenea, s-a stabilit dijma finului, din pogoanele legiuite din cinci, una și din prisoase din cinci, două, pe care sătenii trebuiau să-l care la locul cerut de arendaș în cel mult zece zile, specificîndu-se că atunci cînd sătenii nu vor aduce finul la timp, vor fi obligați să plătească suma de 45 lei de fiecare „car de măsură”, urmînd ca finul să le rămînă lor. Această prevedere îl favoriza pe arendaș, care prefera bani, prețul stabilit pentru acoperirea finului fiind foarte mare. Se prevedea, de asemenea, ca un „vagmistru” cu doi dorobanți să meargă în sat pentru a asigura îndeplinirea celor de mai sus³. O mențiune specială era pentru preotul satului, căruia urma „să i se dea îndoit pogoane, ca la un sătean de frunte”⁴. Se hotărîea ca logofătul să fie alungat din sat, ca unul ce s-a dovedit „îndemnător răsculării satului”⁵.

În urma adoptării acestor hotărîri de către ocîrmuirea județului Gorj, locuitorii din Baia de Fier înaintează o jalbă către Căimăcămia țării, semnată de 94 de locuitori și întărită de sfatul satului, prin care se arătau abuzurile săvîrșite de autorități față de ei. Cereau ca, dacă nu se respectă legile și se permite arendașului să continue a-i jefui în chip nemilos, să li se dea voie a se strămuta pe o altă moșie⁶. Cererea de strămutare reprezenta protestul locuitorilor împotriva măsurilor adoptate de ocîrmuirea județului Gorj în ziua de 22 noiembrie 1858.

În felul acesta, legiuirile agrare din 1851—1852, primite cu atîta ostilitate de către țărănimea clăcașă din întreaga țară, se aplică cu forța și pe moșia Baia de Fier. Ele au rămas în vigoare pentru moșiile mănăstirești pînă în decembrie 1863, cînd Adunarea Legiuitoare a României a adoptat proiectul de lege pentru secularizarea averilor mănăstirești, urmat la cîteva luni de proiectul de lege rurală.

Prin secularizarea averilor mănăstirești, țăraniii din satul Baia de Fier au ieșit de sub stăpînirea mănăstirii Hurez, care-i exploatasă crunt timp de aproape două secole. Din pămîntul intrat prin secularizare în proprietatea statului, ei sînt împroprietăriți cu loturi insuficiente pentru asigurarea hranei lor și a familiilor lor, întrucît 3/4 din suprafața a rămas

¹ Arh. st. București, Min. Int., Div. Admin., dosar nr. 16/1859, p. I, f. 64—65.

² *Ibidem*, f. 59.

³ *Ibidem*, f. 60.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, f. 46.

⁶ *Ibidem*, f. 65.

statului. Această situație va face ca ei să continue — în condiții noi — lupta dusă cu atîta dîrzenie timp de mai multe veacuri.

Din cele de mai sus am văzut cum, după aservirea treptată, o dată cu dispariția proprietății moșnenești, locuitorii din Baia de Fier ajung în stăpînirea feudală, întîi a unor boieri, a domnilor Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu, iar din 1691 a mănăstirii Hurez.

Impotriva acestei stăpîniri ei luptă pe diferite căi: refuză să presteze clacă, să dea dijmă, încalcă monopolul feudal asupra morilor, asupra vînzării băuturilor, a exploatării varului și pădurilor etc. Alături de acestea, o formă de luptă permanent folosită de ei o constituie judecățile cu stăpînul moșiei. Scopul final al luptei țăranilor din Baia de Fier era eliberarea pămîntului de sub stăpînirea feudală și — odată cu aceasta — desființarea tuturor obligațiilor ce apăsau asupra lor decurgînd din starea de dependență. Ca scopuri imediate ale luptei — și, în anumite condiții, realizabile — erau obținerea unor înlesniri — în cadrul sistemului de exploatare feudală — în privința numărului zilelor de clacă, a dijmelor, obținerea dreptului de funcționare a morilor, de folosire a pădurilor și pășunilor, convertirea obligațiilor de muncă și produse în bani, atunci cînd acest lucru îi avantaja.

În anul 1658, țăranii din Baia de Fier obțin eliberarea din rumînie prin răscumpărare de la Mihnea al III-lea, situație de care se bucură numai puțină vreme. Apoi, pe baza acestei răscumpărări, ei continuă să-și revendice în permanență dreptul asupra pămîntului pe care-l munceau și dreptul de libertate personală. Cartea de eliberare din rumînie dată de Mihnea al III-lea la 10 decembrie 1658 va fi punctul de sprijin — aproape unicul — în numeroasele procese de eliberare purtate cu stăpînii moșiei timp de 200 de ani. Ei lăsau procesele moștenire generațiilor următoare, care le continuau cu aceeași perseverență.

Momentele cînd sătenii au obținut unele rezultate — ca eliberarea lor temporară din rumînie, scutirea pe anumite perioade de plata datoriilor pentru clacă și dijmă, reîntirarea în posesia unor bunuri ale lor însușite prin forță de către stăpînul moșiei etc. — sînt legate de situația concretă social-politică din Țara Românească în anumite perioade de timp, respectiv domnia lui Mihnea al III-lea, o mai accentuată reacție generală a țărănimii față de înăsprirea obligațiilor clăcărești, perioada mișcării revoluționare din 1821 etc. Momentele defensive pe parcursul desfășurării acestei lupte sînt încheierea unor așezăminte cu mănăstirea Hurez în defavoarea lor, renunțarea la unele judecăți, recunoașterea prin declarații scrise a drepturilor feudalului asupra pămîntului etc.

Nesupunerea la clacă și la achitarea dijmelor, la plata taxelor pentru pășunatul vitelor, încălcarea dreptului de monopol feudal, precum și judecățile sînt forme inferioare de luptă a țăranilor. Deși acestea predomină, nu lipsesc nici unele manifestări violente, cînd, alungînd pe oamenii mănăstirii, pe conducătorii județului și chiar pe reprezentanții domniei, ță-

ranii se declară stăpîni asupra pămîntului și se consideră oameni liberi, refuzînd cu totul să recunoască orice obligație față de stăpînii „legali“ ai moșiei.

Odată cu pătrunderea relațiilor capitaliste la sate, favorizate — în parte — de Regulamentul Organic și apoi de legiuirile agrare din 1851—1852, situația țăranilor clăcași se agravează, datorită exploatării indirecte a moșiei prin darea ei în arendă. În această situație, sătenii opun o rezistență dîrză arendașilor, mergînd pînă la alungarea lor de pe moșie. Punctul culminant al luptei îl constituie ridicarea lor în masă, în număr de peste 200 și deplasarea la Tîrgu-Jiu, reședința județului, în ziua de 22 noiembrie 1858, pentru a împiedica aplicarea legiuirilor din 1851.

În decursul celor aproape 300 de ani s-a manifestat din plin caracterul de clasă al instituțiilor juridice ale timpului, țăranii fiind întotdeauna aceia care pierdeau judecățile, deși ei apărau o cauză dreaptă. Măsurile aspre prin care autoritățile voiau să forțeze pe săteni să renunțe la lupta lor nu i-au înfrînat, ci, din contra, i-au îndîrjit și mai mult.

Lupta țăranilor din Baia de Fier este un exemplu grăitor de felul cum masele asuprite au luptat în decursul veacurilor împotriva exploatării feudale.